

ШТРАЈК РАДНИКА У ТРИКОТАЖИ „БЕОГРАДСКА ТЕКСТИЛНА ИНДУСТРИЈА А. Д.“ 1926 ГОДИНЕ

Шестонедељни штрајк радника у трикотажи „Београдска текстилна индустрија А. Д.“ ујесен 1926 године био је један од највећих и политички најзначајнијих штрајкова у Београду у времену од доношења „Обзнане“ и Закона о заштити државе па до Шестојануарске монархо-фашистичке диктатуре. Он не само да веома јасно приказује сву беду београдских ткача и њихов јединствен револт и чврсту солидарност у борби против капиталиста, него пружа лепу могућност да се научно ухвати и проучи врло важан моменат у развоју синдикалног покрета београдског индустриског радништва двадесетих година нашег столећа.

Оперативне архиве из предратног периода у предузећу (данас: Текстилна индустрија „Београд“) нема, пошто је приликом бомбардовања 6 априла 1941 године уништена управна зграда фабрике. Архивска грађа из општинског Суда добрих људи и из архивских фондова других приступачних архива а посебно штампа, како радничка тако и грађанска, дају могућности да се догађаји прате из дана у дан, и да се у њима изнајде карактеристични моменти. Искази радника који су у творници радили 1926 године и од којих неколико и данас још ради у предузећу дали су неке појединости, иначе у целини могле су да пруже само сасвим уопштене резултате.

I

„Београдска текстилна индустрија А. Д.“, пре „Милан Јечменица и Ко. а. д.“ код кланице на Карабурми, преко пута железничке станице Дунав, основана је 1898 године с капиталом од милион

српских динара. Стварни рад у предузећу је почео тек 1903 године, и то у просторијама код „Мостара“. Тек 1906 године почело је да ради ткачко одељење на месту где се данас налази творница. Фирма је носила име домаћег капиталисте, али је у суштини била у рукама странаца.

За време Првог светског рата предузеће је било доста оштећено па и порушено, али се у току послератних година потпуно реновирало. У годинама пред штрајк, 1924, фабрички капитал повећао се на 20 милиона југословенских динара. Ове године предузеће добија карактер правог акционарског друштва, и у вези с тим фабрика стиче и ново име. Стварни власници су и даље остали странци, Холанђани а касније Чеси. Тада је творница располагала предioniцом за израду памучног предива, вигњем са 2640 вретена, ткачницом са 396 разбоја, трикотажом са 70 виркмашина, рашлерајем за израду плетене и преплетене робе са 20 рашлмашина, штрикерајем за производњу чарапа са 50 стројева, комплетним уређајем за бојење тканина и предива, за бељење тканина и предива, за штампање, за претуру, гумирање тканина. Имала је и комплетну конфекцију за конфекционирање рубља са 40 машина и свим осталим помоћним справама. Погонску снагу давале су фабрици: парне машине од 800 коњских снага, већи генератор од 300 киловата и мањи од 50 киловата, већи број динамо-мотора и дизел-мотора од 60 коњских снага. Творница је израђивала све врсте памучних и доста врсти вунених тканина, јегерово рубље, чарапе, свилене и вунене мараме, шалове, капице и разне друге израђевине од вуне и свиле. Просечна годишња

производња износила је око 3,600.000 метара памучне и вунене робе, 30.000 туцета дуксер-рубља око 20.000 туцета марама за главу, капице и других плетених и преплетених артикала. Предузеће је запошљавало око 1000 домаћих радница и радника и око 30 домаћих и страних мајстора.¹

Услови рада и зараде радништва у трикотажи „Милана Јечменице“ били су у то време нешто повољнији а поступак према радној снази уљуднији него у другим фабрикама. После Обзнане и Закона о заштити државе, међутим, творница се у овом погледу изједначила с осталим сличним предузећима. Поред малих зарада и прековременог рада, у фабрици су радници и шиканирани, пре свега јер их нису исплаћивали сваке суботе, већ двапут месечно. У лошем понашању нарочито се истицао нови газда и директор Алберт Албала, звани „Буби“, који се није устручавао да од млађих радница захтева да му обављају кућни посао, спремају собе, чисте обућу, а по могућству да служе и за остало. Радници су осећали да је један од разлога за такав поступак околност да нису организовани. Зато је из редова самих фабричких радника, крајем 1922 године, преко *Организованог радника* објављен позив да радништво Трикотаже не чека, него да се организује.² Ипак, када је Првога маја 1922 године организована обустава рада у знак јединства радничког фронта, поред типографа, кројача, металаца, дрводељаца, кожараца и других, рад је прекинут и у Београдској текстилној индустрији.³ Постоји вест о једном мањем неуспелом штрајку из 1924 године.⁴

У доба такозване привремене стабилизације капитала од средине двадесетих година радни услови у Трикотажи су се даље знатно погоршали. Тржиште више није било гладно као у првим послератним годинама високе привредне конјуктуре.

Ни у друге две београдске трикотаже непосредно у време пред велики штрајк стање није било боље. Тако, фабрика трикотаже „Елка а. д.“, улица Страхинића Бана 11, данас „Анђа Ранковић“, рекламирала је у дневној штампи своје огромно стовариште пред зимску сезону

1926 године, нудећи продају „уз веома снижене цене“, у самој фабрици.⁵ Трикотажа „Моравија“, Катанићева улица, данас „Партизанка“, пак, имала је у Трговачком суду 23 септембра 1926 године рочиште. Целокупна имовина ове творнице по попису извршеном од стране власти износила је око 700.000 динара, док је пасива предузећа достигла своту од 2,175.000 динара. На рочишту је понуђено повериоцима поравњање у износу од 50% потраживања, и то у месечним ратама без интереса у времену од пола године.⁶

Када је избио штрајк у Београдској текстилној индустрији, радничка штампа је изнела поразне податке о висини надница и о систему казни у творници. Дирекција предузећа је у току последњих пет година редуцирала наднице тако да је највећа двонедељна зарада износила 550 динара, од чега је за порез, уред и комору одбијано по 30—50 динара. Али, било је и случајева да за исто време и раднице које су у предузећу по неколико, па чак и десет година, зараде свега 400, па и мање динара, иако издржавају децу односно родитеље. Неквалификованим радницима наднице су се кретале од 24 до 32 динара дневно. Свега су три раднице имале преко 28 динара, после четири године рада у фабрици. Одрасли полуквалификовани радници, који су у творници провели више од четири године, примали су 32 до 36 динара, ретко 40 динара дневно. Младим радницима плаћало се 20 до 28, а младим радницама 18 до 24 динара дневно. Квалификовани радници имали су једва 5 до 8 динара на сат, а раднице које су радиле на акорд у ткачници 550 до 650 динара двонедељно. Поред тога, противно члану 70 Закона о радњама, фабричка управа је разрадила систем кажњавања радника новчаним глобама које су прелазиле и зараду радника за пуне две недеље рада. За разговор при раду, или кад цевка падне на под плаћало се 10 динара казне. Ко би задоцнио пет минута, узимала му се читав сатнина. Кад рад не би испао сасвим чист, одбијано је 300 динара! Када би због слабог материјала било више отпада, за килограм отпадака на-

Сл. 1 — Текстилна индустрија „Београд“, улица 29 новембра бр. 109.

плаћивало се 50 динара, док је тај материјал фабричку управу стајао свега 20 до 50 пара. Дакле, зарада на радницима код отпада износила је 250 на сто од цене коштања (25.000 до 10.000%). Поред тога, порез на надницу такође је наплаћиван противно законским одредбама, јер уместо да се узме 3,35 динара, одбијало се 4,34%. Болесни радници су после 2 до 3 дана боловања добијали отказ — да се боље лече!⁷

Под тим економским условима и моралним притисцима на раднике-ткаче избио је штрајк у Трикотажи октобра 1926 године.

II

Прва вест да се радници у Трикотажи налазе пред покретом забележена је 1 августа 1926. Као разлог за покрет наведено је — „послодавац крши постојећи уговор, шиканира раднике и не признаје поверенике“.⁸ После тога послодавац и његови људи од поверења почели су да злостављају раднике. Прошло је неколико седмица и 8 октобра Секција Савеза радништва шивачко-одјевне индустрије и обрта Југославије (СРШОИОЈ) за Трикотажу одржала је збор на коме

су Живота Јевтовић, секретар месне организације СРШОИОЈ и Ђирило Колачек, централни секретар СРШОИОЈ, у опширним рефератима изложили значај синдикалне организације у условима бедног положаја радника. Референти су иступили против Општег радничког савеза (ОРС) који је са Братковићем на челу, занемарио интересе радника и на тај начин убио код радника вољу за синдикалну организацију.⁹

Пред штрајк у Трикотажи је радило око 1500 радника и радница, од којих су 150 припадали комунистичким Независним синдикатима, а њих 300 социјалдемократском ОРС-у.¹⁰ Дакле, у две радничке синдикалне организације било је обухваћено само 30% радништва; отуда и није било чудно што су наднице биле тако бедне. Општи раднички савез са централом у Загребу био је организација индустријских радника. Савез се налазио у саставу УРСС-а и своју делатност протегаво је на све покрајине изузев Македоније и Црне Горе, где индустриског радништва иза Првог светског рата готово и није било. Нешто времена пре избијања штрајка, ОРС је развио живу делатност у Београду, обраћајући пажњу индустријском рејону на Дунаву,

где се налазила већина текстилних предузећа. У свом раду ОРС је наишао на прилично леп одзив, тако да је готово у свакој фабрици успоставио своју секцију. На сличан начин је образована и ОРС-ова секција од 300 чланова и у Трикотажи. По изјави повереника ОРС-а за Београд Симе Котура, рад ОРС-а је у почетку поздравила већина радника, јер нико дотада није хтео да залази међу индустријске раднике, пошто је рад међу овим радницима био тежак. Али, чим су ОРС-ове организације у дунавском крају Београда почеле напредовати и деловати, људи око Независних синдиката наводно су себи поставили као први задатак да рад ОРС-а на сваки начин омету. Комунисти су сваки покушај ОРС-а да се поправи положај радника, наводно, приказивали међу радницима као „штуровање“ са послодавцима и „продавање“ радне снаге. У *Организованом раднику* и у посебним плакатима нарочито су безобзирно нападали највредније ОРС-ове функционере, међу њима посебно Вјекослава Братковића.¹¹ У сваком случају, још пре избијања штрајка дошло је до јако заострених односа између две радничке организације који су се манифестовали не само у Трикотажи, него и у организацији кројача у суштини. Штрајк радника Трикотаже због бедних животних услова само се заострио услед односа између поменутих синдикалних организација, али је добрим делом и решавао њихове међусобне односе, имајући посебан домен борбе у настојању да се што више радника захвати у једној или у другој организацији.

До непосредног спора дошло је на следећи начин. У суботу 16 октобра, приликом исплате, готово сви радници добили су знатно мање новца. На питање радника зашто им је смањена награда за рад одговорено је да ће се следеће седмице плата још више снизити. Овакав поступак и ова изјава толико су изазвали раднике да су одлучили да обуставом рада пруже отпор својим гуликожама. У понедељак, 18 октобра, у 8 часова изјутра, наводно без претходног договора и без сигнала творничке сирене, радници су напустили своја радна

места и одељења, изишли су пред канцеларију и захтевали су већу плату. У протестни штрајк најпре је ступило ткачко одељење, а потом остала.¹² Директор Алберт Албала се на ово насмејао и телефонирао полицији. Жандарми су са напереним револверима грубо ступили у акцију. Један од њих ударио је неку радницу тако да је пала у несвест. Разјарени радници навалили су голоруки на силнике, и избацили их преко творничке оgrade. Директор предузећа је онда затражио појачање. На овај револт против покушаја да се гладне наднице смање појавио се у фабричком кругу социјалдемократ Вјекослав Братковић. Почео је да виче на раднике зашто су оставили посао, да су комунисти, да се одмах врате на радна места, да ће директор дати повишицу ако може. Радници су с њим поступили као са жандармима, — избацили су га из фабрике. После тога је директор позвао раднике да одрже свој збор, и нека на њему изаберу делегацију за преговоре о надницама. Тек кад је директор загарантовао повишицу, радници су се поново прихватили посла. До овог повлачења послодавца могло је доћи само зато што су акцију водили радници организовани у Независним синдикатима.¹³

Време, дневни лист београдских индустријалаца пре свега радикала, на челу с Миланом Стојадиновићем, донело је следеће обавештење о протестном штрајку: „Јуче рано изјутра, пре него што је фабрика трикотаже на кланици отпочела рад, сви радници напустили су своја места и ступили у штрајк. Неколико представника из управе фабрике почели су да преговарају са радницима да ови ступе на рад, али је све било узалуд. Решени још пре два дана да штрајкују радници нису хтели да чују за предлоге фабрике. После краћег објашњења, они су упали у фабрику и тамо почели да кваре и демолирају машине. Сопственик фабрике г. Албала био је услед тога принуђен да се обрати полицији. Органи кварта палилулског са потребним бројем жандарма дошли су на лице места и после дуже интервенције успели су да раднике приволе да се врате на посао“.¹⁴

Верзија фабричке управе о овим до-

гађајима била је следећа: „Дакле, спор између фабричке дирекције и радништва потекао је отуда, што су радници у понедељак 18 о. м. на нелегалан начин, без икаквог саопштења или постављања захтева дирекцији напустили посао. Да би дирекција моментално ствар умирила тога дана, — јер је претило да дође до сукоба између радника и жандарма, пошто радници нису хтели на позив дирекције да ступе на посао нити да се удаље из фабричког дворишта да не би сметали и бунили остале раднике који су били на раду, — она је позвала раднике да у току недеље изаберу делегацију која би у недељу 24 о. м. имала да дође код дирекције и изложи радничке захтеве, пошто фабричка дирекција са њима уопште није била упозната“.¹⁵ Каснији развој ствари показао је да је привидно показана жеља управе да преговара требало да значи само добијање у времену за нове махинације.¹⁶

Централни секретар СРШОИОЈ овим првим акцијама изјавио је, пак, сарадницима *Политике* следеће: „У истини ствар стоји овако: 16 октобра фабричка управа је приликом исплате смањила досадашње наднице, због тога је наредног радног дана, 18 октобра, наступила обустава рада у тим одељењима, а штрајк се затим због ружног понашања директора и бруталног поступка полиције пренео на сва остала одељења фабрике. Пред таквом једнодушном радничком дирекцијом је предложено радницима да се они врате на рад, а да у току те недеље на свом збору изаберу делегате и упуте их њему 25 октобра ради споразумног решења спора.“¹⁷

Организовани радник је одмах указао на опасно посредовање оружаних органа власти. „Питамо Вас, г. министре унутрашњих дела, стајало је у напису од 21 октобра, шта је требало Вашој полицији да се меша у овај спор између радника и послодаваца? Пуки је случај што због тога мешања није дошло до многобројних жртава на обема странама. Уклањањем полиције ствар се свршила мирно“ (стр. 3).

Одмах сутрадан иза протестне обуставе рада, у уторак 19 октобра, радници

Трикотаже одржали су збор. Збор је за 17 часова у кафани „Пајкић“ заказала фабричка секција Месне групе СРШОИОЈ. Збор је био сјајно посећен, тако да је кафана била препуна, па су радници морали да стоје и испред зборног места. Од стране Месне групе и Извршног одбора СРШОИОЈ говорили су Ђира Колачек и Живота Јевтовић.¹⁸ Оба говорника истакла су потребу да радници Трикотаже бране своје наднице на супрот нападима послодаваца и полиције; борба треба да се води заједнички и да радници могу да се ослоне на напоре Независних синдиката против смањења плата. Штрајкач Никола Петковић, бурно поздрављен од својих другова истакао је значај последњих догађаја у фабрици и указао је да ће борба бити успешна само онда ако буде организована. Потом је узело реч још неколико радника из Трикотаже. Многи чланови ОРС-а најодлучније су осудили штрајкбрехерско држање Братковића и осталих социјалдемократских вођа.¹⁹

Резолуција, примљена на збору, у три тачке „констатација“ устала је против покушаја власника да још више смање ионако бедне наднице, протестовала је против суровог наступа полиције за рачун послодаваца и осудила је Братковића и компанију који се самозвано приказују као раднички претставници и погађају се с фабричком управом на рачун радништва. Збор је у резолуцији решио да се изаберу једна делегација, састављена од претставника свих одељења, који би до 25 т. м. завршила преговоре с управом, не дозволивши смањење надница. Делегација би имала да се потруди да се укину шикане сваке врсте над радницима, да се нико не отпушта због протестног штрајка 18 октобра, да се ништа од плате не одбија у вези с обуставом рада 18 октобра, да се порекне право Братковићу да преговара, то јест шурује с послодавцима на штету радника. Једна од парола збора била је да се ниједан радник не сме отпустити због штрајка.²⁰

Изборе делегата, како је договорено на збору, требало је обавити у суботу, 23 октобра.²¹ Они су се, изгледа, одржали дан раније, јер је 22 октобра написана

већ и пуномоћ за 14 делегата, на којој је означен овај датум као датум избора. За преговоре су опуномоћени следећи радници: Никола Петковић, Петар Стошић, Данило Кордић, Милан Живковић, Љубица Филиповић, Зорка Голубовић, Милош Матијевић, Вера Митровић, Милица Радић, Кристина Алексић, Милева Арсић, Љубица Трифуновић, Ахмет Ђук и централни секретар СРШОИОЈ, Ђирило Колачек.²² Број чланова делегације нешто је друкчије претстављен у листу *Организовани радник*: „Радници су то (избор делегације) на два одлично посећена збора која је сазвала секција „Трикотаже“ Месне Групе Савеза Радништва Шивачко-Одјевне Индустије и Обрта Југославије учинили изабравши по одељењима једну делегацију од 21 радника. Та делегација огледала је у себи јединство свих радника и радница „Трикотаже“ јер су у тој делегацији изабрани поред чланова независних синдиката и радници социјалисти и неорганизовани радници“.²³

У суботу 23 октобра приликом исплате 32 радника и радница добили су од фабричке дирекције отказ рада са исплатом од осам дана. Ове чланове колектива власници су сматрали изазивачима револта, те су били мишљења да ће читав спор око надница најлакше решити овим кратким поступком. Одлагање решења за недељу дана само је требало дати времена управи творнице да преко својих доушника сазна ко су вође акције. Никакви разлози за отпуштање нису наведени.²⁴ Само је *Политика* донела вест да је управа фабрике из полиције добила обавештење о комунистима у својој творници, те је према списку полиције извршила отпуштање.²⁵

Сутрадан, у недељу 24 октобра, једна радничка делегација у којој се налазио и централни секретар Савеза Ђирило Колачек тражила је од директора да се повуче отказ 32 отпуштених радника, и потом да се директор држи своје задане речи, те да 25 т. м. почну преговори да се заустави обарање надница и да се оне врате на ниво од пре месец дана. Власници су после тврдили да је Колачек том приликом захтевао да се отпуштени радници врате на посао, а обећавао да ће

радништво, ако се то учини, одмах ступити на посао, пошто је његово уверење да питање (надница) неће бити предмет неспоразума. Дирекција фабрике је том приликом упутила Колачека да се Савез обрати за посредовање било ОРС-у, било Радничкој комори, јер њих Дирекција сматра легалним претставницима радника.²⁶ Од интереса је напоменути да власници у почетку нису ни хтели примити ову делегацију.²⁷ У вези самог избијања штрајка *Политика* је донела обавештење да су раднички делегати сматрали „за потребно да скрену пажњу управи на евентуалне последице које би могле произаћи после оваквог њиховог поступка“.²⁸

У понедељак 25. октобра избио је општи штрајк у Трикотажи, јер је радништво било изазвано скандалозном преваром коју је над њим извршио директор предузећа. Фабричка управа пустила је машине у покрет и 25 и 26 октобра. По њеном тврђењу „један већи део радника хтео је да се врати на посао, али је насилно спречен од штрајкача“. У уторак 26 октобра случај се поновио. У среду 27 октобра, пак, радници који су се налазили у штрајку, успели су да наговоре, или натерају, на обуставу рада и машинисте и ложаче фабрике, тако да је творница потпуно стала. Тада су се ван посла нашли сви радници Трикотаже. Творничка дирекција је потом оставила 28 октобар као последњи дан радницима да се врате на посао, иначе ће их сматрати све отпуштеним. Тек када ступе на посао имали су да се поведу преговори, ако би радници имали каквих захтева. По тврђењу власника сарадницима *Политике*, фабрика је чак обећала једним прогласом да је вољна да поново прими оне од отпуштених радника и радница за које се буде утврдило да нису криви „за изазивање нереда“.²⁹ Ових првих дана акције било је свега четири штрајколومца, поред неколико одлично плаћених мајстора.³⁰

Избијање штрајка подробно су описали сарадници *Политике*. У понедељак 25 октобра, још много пре почетка рада, радници су се искупили пред фабричком капијом, гласно негодујући против по-

ступка дирекције. У 7 часова све радништво било је пред главним улазом. Када је требало да почне рад, фабричко особље је отворило велика спољна врата и позвало је раднике на рад. Ови су, међутим, одбили да уђу у двориште. Одмах је обавештена полиција, која је интервенисала великим бројем својих припадника.³¹ По једној верзији, фабричка управа је покушала да задржи раднике, али је одбила да преговара на бази коју су оставили радници, тојест да се отпуштени радници врате на посао. Управни одбор творнице је онда истакао објаву да се предузеће затвара за три дана, док се преговори не окончају и спор не ликвидира. Ово је требало да значи да је предузеће показало вољу да преговара, али да ставља услов да се преговори воде између фабричке управе и ОРС-а.³²

У међувремену Београдска текстилна индустрија А. Д. упутила је 25 октобра Суду добрих људи Београдске општине акт са списком отпуштених радника, њихове радничке књижице и 18.026 динара на име исплате поменутих радницима.³³

Ноћу између 25 и 26 октобра једно лице наводно је покушало да се увуче у фабрику и да је тобоже запали. У фабрици се, међутим, затекао дугогодишњи чувар Марко Николић, који је изненадио непознатог баш кад се увукао у складиште у коме су се налазиле свилене и вунене тканине. Око 2 сата по поноћи непознати гост разбио је прозорско стакло, а затим је извадио шест прозорских окана и ушао у фабричке просторије. Када се на тресак ломљаве појавио фабрички чувар, непознати се човек сакрио. Он је после неког времена откривен у магацину, иза неких тканина. После краћег рвања, чувар је савладао непознатог и узбунио остало фабричко особље, које му је помогло да тобожњег паликућу затвори у подрум, док не стигну органи власти. Непознати је био Рус и изјавио је, по тврђењу чувара да је хтео да запали фабрику. Полиција је ухапсила затеченог провалника и повела истрагу.³⁴ Ово више сумњиво него загонетно хапшење, одмах после избијања штрајка, требало је да послужи да се радници оптуже за по-

кушај паљевине. Дневни лист *Време* донео је и неке занимљиве детаље. Рус се звао Руђин, и код њега су нађена документа из којих се види да је студент. Набеђени Руђин је, међутим, изјавио да та документа нису његова; рекао је да је преко ноћи лумповоао и да се ујутро нашао у фабрици.³⁵

Другога дана штрајка 26 октобра, штрајкачи су се обратили Инспекцији рада за посредовање. Они су остали при свом првом захтеву да се њихови отпуштени другови врате на посао и да се свима радницима изједначе наднице. Штрајкачи су том приликом напоменули да се управе предузећа не треба да тичу односи у редовима штрајкача и да творничка дирекција не може захтевати да раднички одбор за преговоре припада овом или оном синдикалном савезу.

На ова обавештења предузеће је одговорило да је вољно да се упусти у преговоре, али с легалним одбором, а никако са штрајкачким вођама, које сматра комунистима. Штрајкачи се тога дана нису обраћали Радничкој комори, као уобичајеном форуму за посредовање.³⁶ Ово су, међутим, учинили сутрадан, 27 октобра, наиме, социјалдемократ др. Живко Топаловић из Централног секретаријата радничких комора дао је изјаву сарадницима *Политике* да су се и организација Независних синдиката и ОРС обратили за посредовање Радничкој комори. Али, Радничка комора је поставила захтев да се са свих 1500 радника одржи збор и да се Комора овласти да води преговоре, јер две трећине радништва у овој фабрици није било укључено у радничке синдикалне савезе. Послодавци, пак, поново су настојали да се радници јаве на посао 28 октобра, иначе су запретили да ће прићи инвентарисању творнице, које може трајати и три недеље. Радничка комора затражила је да фабричка управа одгоди инвентарисање, док се не проуче платформе за споразум.³⁷

Занимљиво је притом да је ОРС пристајао да се радници врате на посао, али је као услов поставио да отказ буде ипак на снази дотле док се не испита сваки случај отпуштених радника, па да се врате људи који немају кривица.³⁸ Да-

кле, творничка управа од првих дана не само да је захтевала да преговоре води са ОРС-ом, него је од њега и пре преговора прихватила пароле, које би користиле уклањању синдикалних супарника ОРС-а. Било је јасно да је главно и за ОРС и за капиталисте да се из фабрике искључе руководећи људи Независних синдиката у фабрици и то с мотивацијом да су комунисти, те да се тако и полицији олакша доказни поступак кад ове људе прихвати у своје руке. Иначе, по исказу једног тадашњег радника, сами радници међу собом, без обзира којој су синдикалној организацији припадали, лепо су живели, те су се сви интересовали шта који од синдикалних савеза ради. Искључивост су уносили руководиоци синдикалних организација који се нису налазили у редовима радништва Трикотаже.³⁹

Полиција је, међутим, радила не чекајући на махинације ОРС-а. Још 25 октобра један веома загрејани детектив испречио се пред раднике и забранио им је да одрже збор у 11 часова пре подне тога дана. *Организовани радник* наводио је као провокацију и то што је, према писању *Политике*, полиција поднела управи предузећа списак комуниста, које је онда Управа отпустила; провидан је био блеф и са непознатим Русом који је ухваћен баш у тренутку када је, наводно, хтео да запали фабрику. *Организовани радник* је смело скретао пажњу надлежним чиниоцима да овакве провокације могу бити веома опасне, да је радничко робље једнодушно, јер је право на штрајк легално оруђе да се даље не погорша бедан положај ових људи. Баш у интересу мирног развоја и окончања ствари је да се спречи свако мешање полиције, које би могло изазвати нежељене последице.⁴⁰ Полицијски органи, међутим, извели су притисак у циљу застрашивања над Николом Петковићем, Јосипом Шимлешом и Зорком Голубовић. Ухапшени су, пак, и протерани: Атиф Хоза, Ахмет Ђук и Идриз Родаслић, Идрис Филиповић, Фахрија Ћошабић, Младен Ђокић, Милорад Бугарчић, Васа Кузмановић, Влада Матејевић, Милан Миљивојевић, Едвард Марачек и Јосип Видмар, који је кажњен са месец

дана затвора и протеран у Марибор.⁴¹

Пре подне 27 октобра претставници обеју радничких синдикалних организација обратили су се Радничкој комори за интервенцију у штрајку. Верзија дневног листа *Правде* о раду у Радничкој комори била је следећа: „Комора је у споразуму са Централним Секретаријатом Радничких Комора узела цело питање у разматрање и саслушала обе групе. Данас се наставља рад, јер приликом јучерашњег саветовања није могло доћи до сагласности о начину ликвидације (штрајка). До сагласности није могло доћи с тога, што већина штрајкача радника није уопште организована и што мањина — која је организована — даје сасвим супротне предлоге за ликвидацију. Група која је организована у Н. Р. С. С. тражи, да сви радници буду враћени на посао и тиме одбијају предлог власника, да се провокатори штрајка не могу вратити на посао, пошто су већ отпуштени. Друга група, пак, тражи да се ликвидација штрајка изврши на тај начин, што ће се сви радници вратити на посао, изузев оних који су провоцирали. Што се пак њих тиче, њихова би кривица била појединачно испитана. Власник са своје стране инсистира на томе, да проузроковачи штрајка буду кажњени и од тога не одступа“.⁴²

Штрајкачки одбор радника Трикотаже одржао је 27 октобра поподне конференцију у једној кафаници код Кланице. Конференција се, уствари, надовезивала на тенденције испољене у разговорима у Радничкој комори. На тој конференцији врло се живо расправљало о даљој акцији. Изнесена су подвојена мишљења о томе како би требало водити ствар. По допису *Политике*, неки су говорници упорно захтевали да се штрајк продужи и започета борба настави по сваку цену; други, пак, истицали су могућност преговарања с послодавцима, што би претстављало најцелисходнији пут да се цели спор реши. Један говорник који је бранио ово друго гледиште истакао је како је штрајк бесциљан и да су услови фабричке управе такви да се могу примити. Радница Даница Арсић, огорчена на овога друга који се стављао на страну капиталиста, полетела је у

једном тренутку на говорников сто и замахнула песницом да га удари. Овај се, међутим, склонио у страну те је поминута радница таквом силином ударила руком у прозорско окно, да јој је стакло пресекло све вене на руци. Посекотина је била тако дубока, а крви је несрећној жени толико много истекло, да су лекари сумњали да ће остати у животу кад је пренесена у Државну болницу. Најважнија одлука ове конференције била је та да је за сутрадан у 18 часова заказан општи збор штрајкача у кафани „Петроград“, у Немањиној улици.⁴³

Заказани општи збор штрајкача је заиста одржан у четвртак 28 октобра у локалу „Петроград“, између 6 и 8 часова увече. Позив на збор упутио је СРШОИОЈ. „По многољудности својој, писао је *Организовани радник*, нарочито по броју учешћа жена, овај збор спада у највеће зборове београдског радништва после Обзанае. Ни један штрајкаш — а њих има преко 1200 — није отсутствовао“. Коментаришући ову солидарност радника, исказану у присуствовању штрајкачком збору, *Организовани радник* је правилно означио њену природу. „Ми јавно признајемо да ова и оволика солидарност радника и радница у овој борби није последица велике класне свести него очајно стање тешког материјалног положаја и вишегодишње патње и трпљења, страшне тортуре и терора у фабрици“.⁴⁴

Збор је отворио штрајкач Никола Петковић, који је поздравио раднике Трикотаже који су се одазвали да дођу на збор у толиком броју. Затим је узео реч Ђирило Колачек, централни секретар СРШОИОЈ. По извештају *Политике*, Колачек је у своме говору нарочито нагласио да штрајкачи нису од директора фабрике тражили да повуче отказ, него су захтевали да отказ одложи за неколико дана да радници на другој страни нађу посла. После Колачека говорио је Живота Јевтовић, секретар месне групе шивачких радника. Јевтовић су у своме излагању нарочито оборио на Братковића, претставника Радничке коморе, који је, по његовим речима, и изазвао штрајк, па се после спријатељио с директором фабрике и

одвратио раднике од акције.⁴⁵ Говорили су и познати синдикални и партиски руководиоци Буда Милутиновић и Лаза Стефановић. Излагања свих говорника била су често прекидана дуготрајним плеском. На крају збора је Никола Петковић у име штрајкачког одбора позвао раднике да одрже пуну хладнокрвност, да не дозволе да их ма са које стране изазову. Потом је прочитана и једногласно усвојена резолуција.⁴⁶

Резолуција је најпре констатовала да је фабричка дирекција, користећи стрпљење радника, завела страховите услове живота радника и своју самовољу, тако да се наднице смањују а казне деле, у пуној супротности са заштитним радничким законодавством. На виšekратна упозорења од стране радника, да би извела пуно застрашивање, творничка управа је отпустила 32 радника, чак не плативши им предвиђени отказни рок од 15 дана. Штрајк је отуда нужно био одбранбено средство против даљег обарања надница, против казни и других врсти малтретирања. Збор је дао пуно право СРШОИОЈ-у и ОРС-у, да, у споразуму са Радничком комором предузму све мере да се спор с дирекцијом предузећа тако реши да се радници заштите од деспотије и терора фабричке управе.⁴⁷

Истога дана, 28 октобра, међутим, Београдска текстилна индустрија А. Д. послала је Суду добрих људи Београдске општине новац отпуштених радника и њихове радничке књижице да их дотичним радницима уручи. По списку, у поименичним завојима упућено је 194.957 динара и књижице 718 радника (број отпуштених радника био је нешто већи, бар за око 10%, јер сви радници нису имали уредне књижице и уређена остала потребна документа). Ова одлука мотивисана је у пропратном акту на следећи начин: „Наше радништво руковођено, неоснованим и погрешним појмовима, од понедеоника 25 о. м. не долази на посао. Дирекција их је позивала и саветовала, да се на посао врате и као последњи дан за повратак на рад био је данас у 1/2 8 ујутру. Наше се радништво овом позиву није одазвало, и ми смо на жалост принуђени да све

послодавца поступа са рад-
не је због тога, што су они
не сваке своје организа-
ционе радници да им при-
вештају новонајне услове
и одају так организацију, не-
и ови показују то пада-
и у тења положаја, као и
је био случај).

повишамо сав раднике на
ложаје да, у колико до
поступила својој организа-
кривости, јер тем тада не
идија да се узмне за њих,
и морно рећи другоглас-
и се тарифним покрети не
дан кад организовања, већ
ију припремили равније у
ду. Али уколико год они
у се приватског организа-
о не и доцније организа-
ним помоћима. Да већ тога
и могла свој тежај поло-
ложајно поврати, ми из
одмаз кривосте органе-
Један обуварски радник.

Браво, другови и другарице!

Борба у Трикотажи још увек
траје. Ниједан од бораца није кло-
нуо пред упорношћу послодавца да
своје робље штита на ковшуца-
цију. Наши другови у Трикотажи
задишу својом присебношћу, дис-
циплином и вером да само зајед-
ничком борбом могу однећи по-
беду. Они доцна херојски издр-
жавају прво ватрено кришение клас-
не борбе. У недељу не се навр-
шило пуних 20 дана како они
стоје на својим класним позици-
јама и не напуштају их. Већ ових
двадесет дана показују да посло-
давац има посла са правим про-
летаријашом, који само под бор-
бом морача победи. Нека се и
подлегне у неравној борби, али су

другови и другарице из Трикота-
же дали довољно доказа о својој
класној солидарности. Пролетар-
ијаш Југославије неће их лако
оставити да малакшију услед фи-
нансијских средстава. Штаром зем-
ље прикупљају се прилози и шаљу
одажним борцима.

Само напред, другови и друга-
рице. Истрајте у борби и ваше
жртве биће награђене болим ус-
ловима рада, које заслужујете.
Ваша солидарност и помоћ дру-
гова целе земље осигурава ваму
победу. Не клоните у борби! Про-
дужите је као досад и пред ва-
шом одлучношћу и солидарношћу
предузећници не морају капапу-
лирати.

не мере, те да се заштити
важ.

По питању радничког
ководства пленум је ст-
ипште, да се у заједничкој
тандемалној организацији
јати да се ово изврши
Ипрочито питању треба
честоном радном дру-
повременом. Рад у бор-
њу 3 часове радног в-
радничког посрењима тр
поинтрети. У томе циљу
другу Ивокић, да собор-
тво које има, вештако упр-
избори радничког конгр-
зодим дужностима и при-
сваа И.О. не упуштају си-
рива, те да наставу, да
развојенима и предузећ-
ком нове год, изпрем на
повремена. Да се та по-
вајим позиција осваја и

Уједињене синдикате
нема стипити синдикате
пленум је свестрано пре-
општење и објективан да
та је ова одлука.

Потпунију одлуку и
греса по питању уједи-
ловиса ову одлуку:

1) Уједињене Синдикате
Југославије јесте упуш-
ничког покрета Југослави-
налаже И.О. Савеза да у
помоћу ЦРСОЈ, на по-
ње Синдикатског Покрет

2) Да би се трајно и
нење изасло неопходно
сазнаом конгреса општег
покрета не коме треба и
како по питању уједињ-
покрета тако и по, сви
потребама независних син-

3) Пленум поздравља
трајних синдиката који
цију за уједињене син-

4) Називе се И.О. С.
Металне Индустије и О-
није да питању уједиња-
нос покрета околном
припомоћу да до уједи-
раје које, и о томе об-
уоране пододбора, тако
шет савеса.

За сазив III ег сав-
остављено је И.О. да др-
и могућностима одреди
се исти сазвати. Но до
ће настојати, да се одр-
пленирија седница центри

На место члана Фаван
у И.О. пленум је коопти
Котуровића херојског ри-
длоге и примедбе савеза
греса, пододбора „Три
града и појединих чланов
разним питањима, плену-
луку, да се сви оправда
лима изасвајани предлози
чрме.

Одлучено је да се и
ишта помоћ штрајкачима
1000 дана и 1000 дан.
Андраји Бријановићу кој
мена налази бети посла,
обласком секретару у
плата, пленум није при-
питање одложено за до-
ше мањих предлога и о-
нум је у највећем реду
њу завршен.

Крај

КАК ПОДАЈ ЗАШТИТУ?

провокација и поли-
ских конфиденција.

у „Организованог Радника“
да о прогресу који је по-
вила у Савезу Радника Ме-
страје и Обрта. Циљ овог
је да се пронађе „тајна
архива“, која се налазила
уједна Савеза друга Буде-
ва. Ми смо се на те поли-
сти свемо насмејали и по-
и свих својих „повремена“
финала кратких рукама. Ме-
нија је било хвала прелу,
и није могла да пронађе оно
дратне конфиденције под-
кле, у Савезу се абала из-
на комунистичка архива“,
дратни један груби фалси-
је исконструисан сигурно од
плаћених агента. У овог
ћна Савезне простораје, про-
зидном кућу, вешто (кривен
длаж у старе новине. На
вијоке, у томе занотуљку
којескаких оддратних) на-
шанима се говори почет од
до свјетске револуције и од
немаје на све до комуна-
утице.

се очигледно види, да је
и поквареник подметнуо
је и одмах отишао те из-
шћу. Само ми се десмо један
несу била обавештени где
вао занотуљак који је она
ише. Тако је провокато-
и њихов злочинички план,
и припремили противу ви-
она у Савезу и протину целог

и случаја јасно је као дан,
иш) средина налазе Алени,
и повремености иду у крај-
рејући средства. Ово неје
идијација, ово је најполнији
иши злочин, који може доћи
иште до крајности продане
На своје савез врлине прена
руговима у Савезу и Савезу
ва повремена душа није
у да оштећу тежину свога
остуника и последица, које
ко кино тем другогласно тако
ишту. После овога случаја,
до крајности бити обавршен,
е злочинице морало оправда-
и и ишћити из своје сре-

Штрајкашки Одбор Трикотаже.

Збор штрајкача.

Синдикални преглед

Навештај са пленарне седнице

је изложено да путем циркуларе и оби-
лажњем пододбора по свима питања
ма упути чланство на активан и испра-
ва од у пододборима. Да тражи об-

ШТАВЧИ

Полуружничка
Умодацију се све с-
дане Томе Цосовић.

одпустимо, сем једног малог броја, који се на посао благовремено јавио⁴⁸. Неки су се, дакле, радници ипак одазвали позиву предузећа да се јаве на рад 28 октобра, али њихов број, како излази и из акта фабричке управе, претстављао је незнатан део радништва.

Извршујући одлуке збора, Ђирило Колачек је 29 октобра у име СРШОИОЈ упутио претставке Обласној инспекцији рада, Радничкој комори за Србију и Средишњој инспекцији рада, а 30 октобра и Суду добрих људи у Београду. Од Инспекције рада и Радничке коморе тражено је да посредује да се поведу преговори између штрајкача и фабричке дирекције ради постизања споразума за свршетак штрајка. По упућеном акту, узрок штрајка је био „у малим надницама, разноврсним казнама које често премашају двонедељну плату радника као и других шикана“⁴⁹. Обраћање Суду добрих људи уследило је због тога што је фабричка управа, како је речено, предала новац и радничке књижице отпуштеним радницима — штрајкачима. У акту Савеза наглашено је да радници нису прекинули радне односе тиме што су се штрајком успротивили покушајима предузећа, које је, заправо, отпуштањем 32 радника, погазило радне услове. Од Суда добрих људи тражено је и исплата неисплаћених надница као и заказивање рочишта за расправу с претставницима фабрике. У вези с овим последњим, означени су раднички претставници.⁵⁰

Чим је у Суду добрих људи примљен акт СРШОИОЈ-а, председник Суда је одмах издао налог да се радницима уруче неисплаћене наднице. Радничке књижице, пак, „имају се задржати док Суд добрих људи не донесе одлуку: да ли се радни однос према стању које ће се извиђањем утврдити има сматрати раскинутим и ко је повредио уговорни однос“⁵¹. Првог новембра, пак, претстали су Суду добрих људи надлежне судије из групе индустријских занимања, инж.

Васа Ристић и Софија Леви, радница Државне маркарнице, те су изјавили да за претседника Суда по траженом предмету једногласно бирају Боривоја Ђ. Окановића, кмета — правника Судског одељења Општине.⁵²

Сутрадан, 31 октобра, *Политика* је донела напис Симе Котура за ОРС, писан у Београду 29 октобра и изјаву инспектора Радничке коморе, функционера ОРС-а, Вјекослава Братковића, поводом тврдњи Животе Јевтовића на збору штрајкача 28 октобра. Братковић је изјавио да није упућивао раднике на штрајк него да је напротив саветовао радницима да не наседају несавесним комунистичким агитаторима; да су се сви неспоразуми око надница између радника и управе Трикотаже могли још све до „нереда“ 18 октобра регулисати у корист радника без штрајка, но да су комунистички агитатори омели ова његова настојања; да са директором фабрике, што се тиче изазивања штрајка и враћања радника на посао, није правио никакве споразуме. Ту је Братковић напоменуо да ће Јевтовића извести пред Суд не би ли јавно доказао своје тврдње.⁵³

Сима Котур је најпре изложио о раду ОРС-а међу београдским радницима на дунавској станици и о противмерама које су у вези тога предузели комунисти. У даљем делу текста он је дословце написао: „Али пошто (комунисти) у том свом раду нису имали успеха, и нису могли одвратити раднике од наше организације, сматрали су да треба поћи другим путем. Тај други пут започео је њиховом акцијом од 18 о. м., кад су једно одељење, ткачко, повукли у штрајк, служећи се при том свима средствима безобзирне и несолидне агитације код сиротог радничког света, чији је живот заиста тежак. Но при томе нису сматрали за потребно ни да претходно израде захтеве, који би се имали поднети предузећу.

„Овом се покрету придружило, из незнања, и неколико чланова нашег Савеза. Истовремено неки су радници позвали и инспектора Радничке Коморе друга Братковића, којег комунисти клеветају на сваком кораку. Братковић

Сл. 2 — Снимак са збора штрајкача и позив радницима Трикотаже да истрају у борби, објављен у *Организованом раднику*.

ОРГАНИЗОВАНИ РАДНИК

ORGANIZOVANI RADNIK — ORGANIZOVANI DELAVEC
ГЛАВНИ ОРГАН ЦЕНТРАЛНОГ РАДНИЧКОГ СИНДИКАЛНОГ ОДБОРА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уредник: Мих. Тодоровић, Казимирова бр. 7,
РЕДАКЦИЈА И АДМИНИСТРАЦИЈА
ХИМЕНДАРСКА УЛИЦА БРОЈ 42

ГОДИНА VI
БЕОГРАД, НЕДЕЉА 31. ОКТОБРА 1926.

ИЗДАЈИ ЧЕТВРТИМ И РЕДОВНОМ
Пратице и Југославни месецак број 12
Платирица „Д“
ОГЛАСИ ПО УМЕРИНОЈ ЦЕНИ. ЦРОЈ 150 ДИН

Велики штрајк у Трикотажи

1500 радника штрајкује да би одбрањили своје глатке на-
днице и ванштатна своје класне другове.

Уарок штрајку

Од пре неколико дана у београдској Трикотажи штрајкује 1500 радника и радница. Уарок штрајку углавном је изнуђено тешко материјално стање угроженог радничтва. Наднице се већомо крећу од 18 до 20 динара. И те и такве наднице утрчава предузећа покушава да даље раде и глатују, радници су у такв протеста изнудили по свој сн до једнога. Та пуна солидарност обостранојних и синдикалних тисака изнудила је, између фабричку управу и она је покушала да добије врелета како би је разбала. У томе циљу она се привадио показала вољна да преговара са одбором изабраним од радника. Радници су се тада одлучили на пово. Али се то показало само као манаџер, јер је управу одмах изнуд одлучила да отпусти преко 30 изнудилих радника, како бити неке запалила остале. На такав изнудан акт управе предузећа радници су повољу изнудили пово.

Одушевљење и солидарност

Доста изнудила морална свата она глатки људи, који су у овом тешком врелету показали толико класне солидарности и покртвености. Данас, у сред стражних економских врела и изнудилих некад, изнудили пово на коме се зардије бар жора збога, да би се изнудили другови по белу, мау струку пролетерски класни морал у најређој светлости. Данас кад је буржоазија способан да се жртвује само у палачи, сирото фабричко робље ваљан у себи толико моралне снаге да жртвује себе ради другог. То је пример који треба изнудити.

Међу штрајкашима ваља велико одушевљење за борбу. Уз то је на изнудила висине дисциплина која ваља у овом штрајку. Треба имати на уму да су штрајкаши већином радници које досад ику биле у организацији и да су у својој организацији обично радници са свад. Бела их је материал и ваљан да једнога момента узиме да су класни браћа и да се могу глати од простости ако се изнудилих браме од термајн класности да их још више пороби.

Јединствени фронт.

У овој солидарности радника ип истинито и то, што је врло утешно и добар знак за даље развој радничког покрета, да су се радници дане повелиш организацију изнудили ранију рани кад је требало брлати изнудили интересе и вајда-

ничке другове. Комај је тога онда законично на страни Уједињених Синдикала, који остају уједињене класних радничких организација ради одбране и изобале промаштрија. Да ли ће и пред овим примером класне солидарности радника у радничким заједницама и даље они и редити на одржању почитности радничких синдикалних организација?

Цео пролетаријат је на страни штрајкаша

Вест да је у Трикотажи изнудило штрајк провала је муњевитом брзином кроз све београдско радничтво. Оно је знало како ројски услови рада шарују тамо иза фабричке задња и због тога су преко томе робљу код осталих београдских радничтва расле из дана у дан синитије. Почетак њихове борбе радничтво је одушевљено прихватило, готово да своју другове повоље морално и материјално. И доста штрајкаши у својој борби не стоје данас узамени. Они могу речунати на повољу изнудилих организационих радничтва не само Београда већ и целе земље.

Али овај штрајк мора заштити револуцију јавности, који мора бити обавештени о стражним условима рада фабричког робља. Они треба и сами да да изнуде протест против угрожеништва толиких стотина људи, жена и деце. Она не сме дозволити да се знаде и у штрајку глати шта друго до борбу за одржање живота. Провокације су већ отпочеле и јавност треба да зна да се оне с намером пуштају како би се прибегло репресивним мерама против штрајкача. Ми на време одлучишемо на те провокације, у које јавност не сме веровати.

Фабрично радничтво гради хлеб. Ово због тога треба и мора да изнуде синитије не само радничке масе већ и шле поштине јавности.

Помогнимо штрајкаче!

Већ недељу дана изнудили се у борби 1500 радника из београдској Трикотажи. Храбро држање наших другова и другарица заслужује не само похваљу већ и обилну помоћ савкупног пролетаријата, који не сме допустити да борба поново глатну у ројски повољак.

Нека се свуда изнуде уједињени повољно радничтво да скупља прилоге и без одуговлачења шаље их на адресу: Синдик Радничтва Одржане Индустије и Обрта, Београд, Химендарска 42.

Велики збор штрајкача Трикотаже у Београду

У четвртак 26. т. м. изнуде 6 и 8 у вече у домаћу „Петроград“ одржан је велики збор штрајкаша Трикотаже. Збор је одржан на повољу класне Радничтва Одржане Индустије и Обрта. По многостраности својој нарочито по броју учесника овај збор свад у највеће зборове београдског радничтва после Обмана. Највећи штрајкаш — а мијак само преко 1000 — није осуствено.

Ми јавно изнудили да ова и онолика солидарност радника и радница у овој борби веће посвадише високе класне свадете него изнуде стање тепоног материјалног положаја и изнудилишња стање и траљова, стражне торуре и торора у фабрици. Нико смо врло добро изнудили у тепоно стање радничтва Југославије, врло смо им се глатилишњама на податке које смо повољали за свакога радника изнудили у Трикотажи.

Дирекција предузећа не само да је редукторјућа наднице кроз овакв пет година дограла дотак да је највећа зарада за две недеље 500 динара од које се за поред, уред и комору одбије по 35—50 динара, него то чини и повољу систем које редуктор и те глатке наднице.

Проглаво Јавноу о радницима, чл. 76. она изнудила радници се повољно класно које изнудили зараду радника за 2 недеље. У изнуде се реуљна ваљна докучија, а изнуде осталих и тава да је изнуде радник пре 3 недеље ваљна се 355 динара и ваљна цела зарада за ту ваљну изнуде је изнуде 250 динара. Тако изнуде ваљна докучија да фабрику на скупља изнудилишњама, који на кошта 75 и 2. изнудили класна радника за 50 динара. Изнуде дова да и да ваљна пореме на изнуду врше пројавно изнудили одредбама, јер се знадеју порез по 4.34 од сопника не сме изнуде да се знадеју од 3.35 и. д.

У осталим на другом месту довољно изнудили података о том безлоњу и глатким ваљним робља трикотаже.

Сме то ваљно је глатке раднике да солидарно и одушевљено ступе у овај штрајк, пошто ми изнудилишњама мољана и ваљаност на ваљнаје спот дирекције вису помога.

На збору су говорали другове: Ђ. Калачић, Ж. Јерговић, Б. Малутинић и Д. Стефановић.

Напољу говори често, пута су изнудили дуготријама изнудили.

Резултати који тепољаво довољно прикљаче је Јавностање.

Друг: Никола Петковић у име штрајк изнуде одбора повољу је радника да одрже ауку класности и да се не дају на се које стране провокације.

Резултати глатки:

1) Радници и раднице у трикотажи већ више година тропе стражне услове и самопољу дирекције предузећа. Искоректорјућа овог страљне радника дирекције је све више сипалама наднице и повољалих класе које су у директној судорности са позитивним заштитави радничког завољанством Народноу и повољно доба систем обрађува надница и изнудила класни докучија су врелуца, тако да су радници по ваљнаје две и више морали да раде да би само отваљали врелете ваљно.

2) Радници су више пута до данас изнудили дирекцију на изнуде повољно ваљно проваљне изнудилишњама и ваљнаје изнуде. На те повољнаје проваљне радника, дирекција је цинилама и ваљнајема дава да врше ре-

дукторје надница и класнаје радника. Да 6% изнудилишњама изнудили одглати овакв изнудилишњама систем торуре над радничтва, она је 2) овог месеца одустала 22 радника и радница у очигледно изнуде да и остале радничке изнудили и чине на метри на повољност торору фабричке дирекције.

3) Угарнујућа ово збор свад да је штрајк био изнудилишњама ваљнаје радника и радница Трикотаже са тепољно да се одбране од даљег фабричког ваљнаје, класе и друге врста ваљнаје траљају и предузећу.

Збор изнудилишњама Савез Радничтва Одржане Индустије и Обрта у Београду и Опште Раднички Савез да у својој реуљно са Радничком Комором одуљаву све врше да се обострано изнудили раднички усвоје и на тај ваљнаје изнудили развојне изнудили да синдикале и те поре фабричке дирекције.

4) Збор изнудили да организацијама и Радничкој Комори даје повољу врше да у име штрајкаши са дирекцијом одуљаву врше ваљнаје овога штрајка.

На сајетима торора и збору у Трикотажи

У изнуде да преко јавношћу стражи и изнудили врелету одговорност фабрике дирекције, г. директор је спот ваљно Поштински дава изнудилишњама у коме торора да штрајк радника трикотаже ваљно економског структура. За муко је што ово није по отрлишњама врше синдикала уопштево још и са тиме, ваљно је овај штрајк „болшевиштво“ изнудилишњама да има за циљ изнудилишњама у докучија.

Да већ г. директору свако врелету дирекције ваљно, повољнаје се дирекција врше коју неке врелету изнудилишњама не могу да се одбране.

Ево шта ваљнаје ваљно:

1) Зорна Гербоваћ ради у предузећу 3 године.

За две последње недеље примила је 400 динара. За два ваљна 300 динара. Изнудили себе и своју маку која је белесна и обавештавала радника 20 година у Патари.

2) Јадослав Јаковчић, 10 година рада у предузећу. За две недеље изнудили 339 динара. Од тога јој изнудили за поред, за уред и комору 33; примила свад 300 динара. Радике је изнудилишњама по 800 динара. За два ваљна 400 динара.

3) Јелена Тодоровић, узле. Има дете од 3 година и стару маку од 52 године које ваљнаје. Последња зарада за 2 недеље изнудила јој је 419 динара. За поред, уред и комору одбијено јој је 25 динара, што значи да је примила ваљно 390 динара. За два ваљна изнудили брду, које се састоји само од 1 собице ваљна 250 динара. Према томе за два 3 остаје месеца за изнудилишњама 530 динара.

4) Милора Србоковић, који је у предузећу врелету 20 година, стар 60 година, ваљнаје је, ваљна 32 динара и 2 ок. и цела зарада за две недеље изнудила јој је 388 дина, али 24 динара дотача. Од тога изнудилишњама јој је за поред 9.63, за уред и комору 6.76. Свага је примила 269.79 и. д. Према томе за 4 недеље ваљно примила изнудили 539.18 и. д. Од тога за једну собицу без кућине ваљна изнудилишњама ваљна ваљно 300 динара. Ваљнаје остале јој 239.18 месеца за ваљнаје, ваљнаје ваљнаје, и због ваљнаје. По другом изнудилишњама комору утрчају се да је овој белесна на ваљнаје од 13

је позван телефоном, тобоже да интервенише у насталом „спору“. Али, чим се друг Братковић појавио одмах су „независни“ почели викати да је Братковић примио од управе фабрике силне паре, ради издаје радника: појурили су на њега и стали чак и физички злостављати га. Узалуд је друг Братковић покушао да већ вештачким путем раздражени свет смири, узалуд их је саветовао, да се смире, па да се покуша са предузећем разговарати о ономе, што би требало да се учини радницима. У том часу сакупљени радници и раднице узели су за готов грош то, што су им комунисти из чисто политичких агитационих разлога турали у уши.

„Наш Савез (ОРС) дознавши за ово одмах је своју секцију у трикотажи распустио, јер се не слаже нити одобрава бољшевичке методе борбе у синдикалном покрету. А да непосредни повод за ту узбуну радника, а по томе и обуставу рада, нису биле радничке наднице, види се и из изјаве секретара „Савеза Радника Одјевне Индустије и Обрта Југославије“ (види *Политику* од 28 о. м.), у којој се каже, да се нада, да ће се ако се на посао поврате отпуштени радници после изазваног нереда од 18 о. м. моћи споразумети са фабриком „пошто је његово уверење, да питање надница неће бити предмет неспоразума“. Па које су онда побуде, да у најгоре доба године, и под најтежим околностима по раднике повуче око 1200 сиромашних радника у овај непромишљени штрајк? То може бити само чиста комунистичка политика, коју су радници досада скупо плаћали и још плаћају“.⁵⁴

Тврдње руководећих људи из ОРС-а пред државним и друштвеним органима нису могле остати без одговора. *Организовани радник* повео је одмах кампању и против ОРС-а, за такво обавештавање јавности које би отклањало интервенцију полиције. У броју од 29 октобра изашао је подужи напис који је бацио више светла на висине надница и рад-

Сл. 3 — Насловна страница *Организованог радника* од 31 октобра 1926, цела посвећена штрајку радника Трикотаже.

не услове у творници. У току октобра, наиме, радницима који су пребачени да раде на акорд смањена је надница за округло око 70%; то је и изазвало спонтану обуставу рада 18 текућег месеца. Сукоб који је потом настао опет су изазвали послодавци својом одлуком о отпуштању 32 радника. Међу отпуштеним радницима налазила се скоро цела управа месне синдикалне секције, али и неколико радника — социјалиста, „који су више волели да бране своја класна права, него да се клањају заједно са г. Братковићем, управи фабрике. Циљ послодавца је јасан: отпуштањем радника, разбити њихов покрет па после још смањити наднице!“. Међутим, у борби за одбрану голог живота постигнута је солидарност свих радника за образовање јединственог фронта.⁵⁵

Уводник и читава прва страница *Организованог радника* за 31 октобар 1926 била је посвећена великом штрајку у Трикотажи. Под насловом „1500 радника-ца штрајкује да би одбранило своје гладне наднице и заштитило своје класне другове“, уводник обрађује неколико тема: о узроку штрајка, о одушевљењу и солидарности штрајкача о јединствености радничког фронта у борби за заједничке интересе и другове, без обзира на припадност различитим синдикалним организацијама и џепачком раду функционера ОРС-а и о томе да је цео пролетаријат на страни штрајкача. „Доиста задивљава морална страна ових гладних људи, писало је у чланку, који су у овом тешком времену показали толико класне солидарности и пожртвовања. Данас, услед страховите економске кризе и материјалних недаћа, напустити посао на коме се зарађује бар кора хлеба, да би се заштитили другови по бедности, илуструје пролетерски класни морал у најлепшој светлости. Данас кад је буржоазија способна да се жртвује само у пљачци, сирото фабричко особље налази у себи толико моралне снаге да жртвује себе ради другог. То је пример који треба истаћи. Међу штрајкачима влада велико одушевљење за борбу. Уз то је на завидној висини дисциплина која влада у овом штрајку. Треба имати на уму да су штрајкачи већином радници

који досад нису били у организацији и да су у својој огромности обично радници са села. Беда их је натерала и научила да једнога момента увиде да су класна браћа и да се могу спасити од пропасти ако се заједнички бране од тежњи капиталиста да их још више поробе“. Говорећи, дакле, о томе да је цело београдско радништво одушевљено и да је с муњевитом брзином примило вест о штрајку у Трикотажи, као и о томе да штрајкачи неће бити усамљени, јер ће их и морално и материјално помоћи другови не само у Београду, већ и из целе земље, — чланкописац је завршио апелујући на поштену јавност. „Али овај штрајк мора заинтересовати ширу јавност, која мора бити обавештена о страховитим условима рада фабричког робља. Она треба и сама да дигне протест против упропашћивања толиких стотина људи, жена и деца. Она не сме дозволити да се заведе и у штрајку гледа што друго до борбу за одржање живота. Провокације су већ почеле и јавност треба да зна да се ове с намером пуштају како би се прибегло репресивним мерама против штрајкача. Ми на време опомињемо на те провокације, у које јавност не сме веровати“.⁵⁶

Следећи број *Организованог радника* од 4 новембра опет се на својој првој страници задржао на штрајку у Трикотажи, спремајући терен за преговоре пред Судом добрих људи. „Ретко да је који штрајк, стајало је у напису, био оправданији од овога. Ретко кад да се устало са мање захтева од стране најамног робља који не тражи ништа више него да се са њим поступа човечно и да му се да могућност да живи најскромнијим животом. И ако су захтеви тако скромни, послодавац неће за њих да чује, јер, „хоће да буде газда своје куће“. Ова његова изјава, коју је пре неки дан учинио пред секретаром Савеза Шивачких радника, открива једну карактеристичну црту наших балканских послодаваца, који у радницима не гледају ништа друго до предмет своје бестидне експлоатације.“⁵⁷

Док је јединство радничких редова у борби било на висини, односи међу капиталистима ни издалека нису били

такви. Супарници на тржишту настојали су да искористе избацавање партнера из производње. Фабрика Трикотаже „Борка“ на Дунаву, у Банатској улици бр. 2, не само да је првог новембра објавила да се на њеном богатом стоваришту роба продаје по фабричкој цени, него је од 31 октобра па до 5 новембра, у време када је судбина штрајка била потпуно неизвесна, објављивала у дневној штампи да тражи штрикерке.⁵⁸ Трикотажа Јована Т. Јанковића и комп. у улици Змаја од Ноћаја, била је у својој реклами објављеној 29 октобра још наметљивија: „Цене су такве да искључују сваку конкуренцију. — Квалитет и израда првокласни. — Трговци из унутрашњости и овде нарочито попуст. — Једну партију хаљина вунених и блуза свилених распродајем по невероватно јевтиној цени. — У интересу је сваког да ме посети“.⁵⁹

У међувремену, 2 новембра, Инспекција рада за Област београдску замолила је актом СРШОИОЈ да извести раднике Трикотаже у штрајку да 3 новембра у 16 часова пошљу своје претставнике у канцеларију Обласне инспекције ради преговора о окончању штрајка с претставницима предузећа.⁶⁰ Сутрадан је, с потписом Боре Марковића као претседника и Ђирила Колачека као секретара, СРШОИОЈ упутио Обласној инспекцији рада пуномоћје за Миљивоја Каљевића, Ђирила Колачека, Милоша Матијевића и Петра Стошића, које СРШОИОЈ шаље по акту Инспекцији у циљу постизања споразума за ликвидацију штрајка.⁶¹ Од значаја је да је Обласна инспекција рада као орган Министарства социјалне политике, сматрала СРШОИОЈ претставником радника Трикотаже у штрајку.

Увече 4 новембра дошло је до расправе пред Судом добрих људи Општине града Београда. Као што је речено, дирекција Трикотаже послала је Суду новац и 718 радничких књижица да се исплати највећи број штрајкача. Она је својим актом покушала да спор претстави као да су радници прекинули радни уговор. На то је СРШОИОЈ поднео Суду противдоказе захтевајући да Суд установи истину. Четвртог новембра од

18 до 23 часова одржano је прво рочиште пред Судом који су сачињавали: Бори-воје Ђ. Окановић, кмет — правник Београдске општине, као претседник Суда и инж. Васа Ристић и радница Софија Леви као судије. На расправи о умесности и законитости раскида уговора о најму раднике су против предузећа заступали: штрајкачи Никола Петковић и Кристина Алексић (није се појавила) и функционери СРШОИОЈ и Независних синдиката: Ђирило Колачек, Лазар Стефановић и Миливоје Каљевић. Предузеће је представљао један од власника и директор фабрике Алфред Албала. Директор је изјавио да је фабричка управа вољна, чим буде готова нова тарифа и чим техничке могућности буду дозволиле, а најдаље за десет дана, да под новим условима и тарифи приме раднике поново у фабрику, али у броју како то оцени творничка управа „да би створила једну здраву основу за рад фабрике“. Најзад су се обе парничке стране сложиле, уз ограду да директор предузећа добије одобрење од власника: „да ће по тарифи коју ће Управа предузећа, према евентуалним примедбама Радничке коморе и Инспекције рада и радничких представника, које позове Комора саобразно Закону усвојити, примити натраг према фактичкој потреби све радништво које ову тарифу буде примило и на исту у свему пристало, а првенствено старо радништво. Даље, предложиће управи да све неправилности противне закону, учињене радништву од стране фабричких чиновника испита изабрани суд, образован од управе предузећа и радника.“⁶²

Следеће рочиште заказано је за сутрадан, 5 новембра у 18 часова. Директор Албала предао је акт управе предузећа, потписан од А. Божичковића и Јаше Алкалаја, који је акцептирао његово јучерашње становиште. Објашњавајући текст директор је додао: да управа нема намере да ниједног радника који је штрајковао казни тиме што га неће примити натраг на рад само зато што је штрајковао; сви штрајкачи треба да се пријаве фабрици и она ће појединачно нотирати повраћај радника, кад фабрика отпочне рад, с тим да се поче-

так посла на време објави; по обнови рада, предузеће раднике не би могло одмах све примити, него би примање било sukcesивно; али, ако се ко не би пријавио првог дана, губио би првенство пријема; позивање радника извршило би се на два дана пред почетак рада. На то су обе стране дале изјаву да ће кратку дефинитивну реч поводом објашњења директора предузећа дати најдаље 9 новембра, и то без рочишта, само пред претседником и деловођом Суда.⁶³ Како је ова изјава директора предузећа остављала сумњу да ће фабричка управа намерно почети посао са мањим бројем радника, штрајкачки одбор је пред коначни рок 8 новембра сазвао збор штрајкача.⁶⁴

Петог новембра предузеће је, с потписом Јаше Албале, упутило акт Инспекцији рада, у коме је поновљена тврдња да су радници напустили посао а да нису исцрпили све методе да би до споразума дошло да је прекинут постојећи однос између радника и управе и онемогућено да се преговори даље воде. Управа је, међутим, наглашавала да је спремна да прими раднике, али без могућности да одмах утврди и њихов број, и то у року од осам до дванаест дана, и по тарифи коју ће управо изградити и послати на увиђај и Радничкој комори и Инспекцији рада.⁶⁵

У току новембра настављена је пракса са зборовима штрајкача. Тако, у уторак 2 новембра у 15 часова, на позив Секције СРШОИОЈ у Трикотажи одржан је у кафани „Петроград“ збор на коме је присуствовало око 1000 штрајкача. Збору је присуствовао и централни секретар радничких комора, социјалиста Лука Павићевић. Реферат о штрајку и махинацијама управе често је пресецао бурним узвицима и аплаузом. Изабран је и одбор од осам људи, четири са стране СРШОИОЈ, а четири из редова распуштене подружнице ОРС-а. Сликавши се у сали после збора, радници су се разишли у најлепшем расположењу.⁶⁶

На следећем збору, заказаном за 8 новембар у кафани „Петроград“ донесена је резолуција, којом се прихвата споразум радничких претставника с директором Трикотаже пред Судом добрих

људи 5 новембра, али с примедбом: а) да се сви радници који су радили у фабрици на дан 22 октобра имају вратити на рад, с тим да фабричка управа одреди дан враћања на посао; б) да управа предузећа извести штрајкачки одбор на Хилендарску улицу 42, на 24 сата пре него што фабрика објави почетак рада, тако да би радници ступили на редован посао два дана по обавештењу. После овога збора 15 радника који су се вратили на посао поново су се окренули својим друговима, да заједно са њима наставе борбу.⁶⁷ Усвајање услова било је, како се може видети, само привидно, јер би оваквим решењем било задовољено основно питање — враћање отпуштених радника. Акт с условима који је СРШОИОЈ предао Суду добрих људи у шест тачака предвиђао је: 1) враћање плата и надница на ниво на коме су биле пре два месеца; 2) укидање казни; 3) повраћај новца свима младим радницима до 18 година који је истима незаконито одузет на име пореза, а на основу пореске објаве бр. 53086, тачка 13 од 4 августа 1925; 4) повраћај на рад 32 радника, отпуштена без кривице; 5) отказ рада радницима који су се тада налазили на раду у предузећу; 6) кажњавање директора творнице због гажења Закона о заштити радника, којим је предвиђено да послодавци не могу отпустити више од пет радника одједном, а да то не пријаве надлежној Инспекцији рада.⁶⁸ На штрајкачко тумачење раније утаначеног споразума, предато Суду добрих људи, предузеће стварно није дало одговор⁶⁹, иако је одговорило једним актом.

Као и у сваком другом штрајку, и у штрајку радника и радница Трикотаже важно је било питање материјалног обезбеђења људи. Апел да целокупно радништво скупља прилоге и без одуговлачења шаље на адресу СРШОИОЈ објављен је на насловној страници *Организованог радника* већ после седмицу дана штрајка, 31 октобра.⁷⁰ Још пре тога, у првом дужем напису о штрајку, орган Независних синдиката је, констатујући да Инспекција рада ни прстом није мрднула за штрајкаче, писао и подвукао: „Али зато мора београдски пролетаријат свим силама и морално и ма-

теријално да помогне своје другове из Трикотаже. Штрајкачи у „Трикотажи“ боре се за целокупан пролетаријат Београда, бране најсветија права радника: право на организацију и човека достојну надницу“.⁷¹ Од почетка новембра па све до самог краја штрајка пристизали су за штрајкаче из свих области земље прилози у новцу, тако да су се 19 децембра попели на 48.295 динара. Већ 4 новембра забележена је свота од 5898 динара, после три дана — 10.145; 14 новембра — 13.579; 21 новембра — 26.611; 25 новембра — 38.937; 2 децембра — 45.185; 5 децембра — 46.717. Прилози нису били велики, обично неколико стотина динара, али су били прилично бројни. Прилагачи су били: кројачи из Београда по разним списковима и из разних радионица, београдски графичари (2206 и 209 дин.) и Савез графичких радника (3000 динара), београдски дрводељци, Савез дрводељаца (5000 дин.), лист *Организовани радник* (4500 дин.), бродари са Аде Циганлије (1870 дин.), болесни радници у болници у Касиндолу, чак и нека феминисткиња из Београда, трговачки помоћници из Београда, месни синдикални одбори из Смедеревске Паланке, из Шапца, Старог Бечеја, Лесковца, Чачка, Краљева, Новог Сада, Прокупља, Младеновца, Ужица, Смедерева, Скопља, Суботице, Сарајева, Сенте, Цетиња и Ниша, радници из Куманова, металци из Београда (2353 дин.), београдске јорганције и абације, радници са збора београдских кланичких радника и са једног збора у Земуну, шивачи у четири београдске радионице, кожарци из Београда (1590 дин.), Бјеловара и Подгорице, а касније поново београдски кожарци на једном збору (1532 дин.), металци Ортопедског завода, неки дародавац из Тузле, шивачи из Сплита, фабрички радници из Дуга-ресе (1085 дин.), шивачи из Великог Бечкереча (Зрењанина), Крагујевца, Крушевца, Нове Градишке и Сарајева, грађевински радници из Београда и у каменолому Кисела Вода, приложници по списковима неких ауторизованих скупљача, студенти-марксисте из Загреба, особље Техничког позоришта, радници фабрике авиона „Рогожарски“, шивачи из Аран-

ђеловца, дреери из Великог Бечкерека, чиновници из Ужица и Београда, други из Горњег Милановца, радници ливнице „Бела“, земунски бербери, Савез банкарских, трговачких и приватних чиновника у Београду, Механичка творница готовог одела (1303 дин.), радници из „Кандида“ итд.⁷²

У броју *Организованог радника* од 14 новембра уводник је био посвећен помоћи штрајкачима Трикотаже. „Радници и раднице Трикотаже, стајало је у чланку, иако неорганизовани, у овој битци показују неисцрпну издрживост. На ту енергију гони их фабричка управа, која је у преговорима пред Инспекцијом рада и Судом Добрих Људи очевидно открила своју жељу да их натера на капитулацију и тиме обезбеди и даље нечувену експлоатацију која се врши пуних пет година над радницима“. „Велика би историска одговорност пала на пролетаријат Југославије“, писало је даље, „кад би допустио да радници Трикотаже капитулирају“. Напис се завршава позивом ЦРСОЈ пролетаријату широм земље „да херојима у штрајку Трикотаже притекне у помоћ“.⁷³ Да би се борба радника Трикотаже успешно завршила Савез је приредио у суботу 13 новембра у свим просторијама кафане „Петрограда“ забаву у корист штрајкача, позивајући шивачке раднике и цео београдски пролетаријат да ову забаву помогне морално и материјално.⁷⁴ За раднике организоване у Независним синдикатима и за штрајкаче који су им били блиски, храна се spremала и бесплатно делила у кафани „Баталака“ на Карабурми. Иначе, сви штрајкачи примали су новчану помоћ до око 30 дин. дневно.⁷⁵

У 9 часова деветог новембра штрајкачки претставници су поднели своју кратку дефинитивну реч, која је истина била мало подужа Суду добрих Људи. Управа предузећа то није учинила ни 11 новембра, када ју је Суд добрих Људи актом позвао да то учини, пославши јој у прилогу препис радничке изјаве. Да би донео своју одлуку у целој ствари, Суд је одредио фабричкој дирекцији 24 сата за достављање одговора. На крају акта додато је: „Суд налази да би нај-

потпунија ликвидација овог штрајка била по обе стране без и икаквих даљих неповољних обећања и последица ако би се Управа са радништвом у штрајку у свему споразумела непосредно или посредно преко овог Суда“.⁷⁶

Одговор управе предузећа Суду добрих људи већ је показивао да се фабричка дирекција погодила с ОРС-ом око ликвидације штрајка, те је софистички одговарајући, стварно игнорисала Суд. Набачена је теза да не постоји спор између фабричке управе и радника, јер „предузеће нема више радника, да би уопште имало са киме да преговара и спори се“. Управа остаје на ономе што је у свом акту од 5 новембра фиксирала о отпочињању рада. Притом, одбачено је „објашњење“ које је директор дао на другом рочишту, јер: прво, оно може да служи само новим неспоразумима и друго, управа сматра „да је њена декларација за поновно отпочињање рада у фабрици довољно прецизна и јасна и да јој нису потребна никаква даља објашњења“. Претседник Суда је, изгледа, схватио да је управа предузећа већ чврсто ствар узела у своје руке, те ће бити најбоље да се Суд што пре уклони са несигурне путање. Он је тек 17 новембра одредио рочиште за сутрадан, давши предузећу нужног времена да се само обрачуна са радницима. Рочишту су поред њега присуствовале само судије које су се, хтеле или не, морале сложити да је Суд нашао „да се рад на измирењу фабричких страна прекине и цео рад Суда на измирењу преда јавности“.⁷⁷ Била је то очигледно пуна капитулација једне буржоаске установе, створене да ублажава сувише изражене класне сукобе који би потресали зграду буржоаске државе!

Плакат секретаријата ОРС-а радницима Трикотаже од 19 новембра открива закулисне акције на другој страни. У њему је о почецима ликвидације штрајка стајало: „Одмах након овлашћења (вероватно се мисли на збор од 28 октобра) ОРС је сазвао конференцију радника и радница „Трикотаже“ на којој је изабран преговарајући одбор од 35 особа. Из средине овог одбора изабран је ужи одбор од 7 лица којим је став-

РАДНИЦИМА И РАДНИЦАМА „ТРИКОТАЖЕ“

Другарице и другови!

У име свију оних радника и радница, који су овластили Општи Раднички Савез да предузме све за окончање штрајка у „Трикотажи“, знања ради свима Вама достављамо следеће:

Одмах након овлашћења Општи Раднички Савез сазвао је конференцију радница и радника „Трикотаже“ на којој је изабран преговарајући одбор од 35 особа. Из средине овог одбора изабран је ужи одбор од 7 лица којим је стављено у задању да дођу у везу са Управом Фабрике. Овај ужи одбор успео је доћи са Управом Фабрике 11. о. м. у везу, и на овом састанку одређени су детаљи за преговоре. Према споразуму Управа је Фабрике 13. о. м. доставила нове услове рада као и нову израђену тарифу. Још истога дана проширени одбор на конференцији одржаној у Радничком Дому упознао је присутне са предлозима Управе Фабрике. Упоредо са овим извештајем на овој конференцији изабрани су за свако одељење ужи одбори, којима је стављено у задању, да у току 14. и 15. о. м. на тарифу ставе своје противпредлоге.

Чим је и овај посао био обављен 16. о. м. у малој сали Радничкога Дома настављени су преговори. Управу фабрике заступали су члан Управног Одбора г. Алфред Албала и технички директор г. Столин; са стране радника изабрани одбор од 35 лица, а Секретаријат Општег Радничког Савеза заступљен је био са своја два представника. Како су преговори били јавни то је преговорима присуствовао леп број радника и радница „Трикотаже“.

На овим преговорима усвојила је управа примедбе радника, које је ужи одбор за свако одељење израдио. Новом тарифом радничке се плате изравњавају тако, да од сада неће бити великих разлика између радника једних и других одељења. Сатне плате као и акордни ставови за сва одељења повећани су од 19 па до 22 од сто. За Шивару и Виркерај при изједначавању свих плата узета је база за зарачување акорда да при изградби капацитета машина 60 од сто може радница зарадити 50 па и више динара на дан. Научницима за време док траје науковање а које траје 6 недеља зајамчена је надница од 20 до 24 динара на дан.

На 18. о. м. настављени су преговори у Радничком Дому ради претреса општих услова рада. И на овим преговорима дошло је до споразума. Радно време је максимално 48 сати недељно; има се израдити фабрички радни ред у сагласности са Законом о Заштити Радника; утврђен је број празника на које фабрика неће радити; радницама је зајамчена слободна прослава 1. маја; на посао ће се примити радници како они који су ступили у штрајк или пре тога отпуштени ако немају нарочитих кривица. Представници фабрике начелно су прихватили да радницама и радницама дуже времена запосленим у фабрици дају годишњи плаћени допуст. Овим споразумом покрет је завршен и радници и раднице се упућују на повратак у посао.

Како се није могло утврдити ко је све од штрајкаша одпутовао и где то је усвојено да се изврши претходно попис старих радника и то овим редом:

Субота 20. о. м. од 8 до 10 сати пре подне занатлије и машински персонал; од 10 до 12 сати радници Шпинераја; од 14 до 17 сати апретура, фарбара, радници магацина и све остало помоћно особље.

Понедељак 22. од 8 до 12 сати припремно и ткачко одељење.

Уторак 23. од 8 до 12 и 14 до 17 сати радници свих осталих одељења.

У среду 24. у пола 8 изјутра почиње редован рад. Радници који се не пријаве управи фабрике до дана почетка рада биће замењени новим радницама.

При пријави стари радници имају предати легитимације фабрике, а управа ће сама подићи књижице од Суда Добрих Људи.

У Београду, 19. новембра 1926.

Из Секретаријата Општег Радничког Савеза.

љено у задаћу да дођу у везу са Управом Фабрике. Овај ужи одбор успео је доћи са Управом Фабрике 11 о. м. у везу, и на овом састанку одређени су детаљи за преговоре. Према споразуму Управа је Фабрике 13 о. м. доставила нове услове рада као и нову израђену тарифу. Још истог дана проширени одбор на конференцији одржаној у Радничком Дому упознао је присутне са предлозима Управе Фабрике. Упоредо са овим извештајем на овој конференцији изабрани су за свако одељење ужи одбори, којима је стављено у задаћу да у току 14 и 15 о. м. на тарифу ставе своје противпредлоге.⁷⁸

Иако је ОРС распустио своју секцију у Трикотажи он је ипак преко својих људи и користећи читаву синдикалну и партиску социјалдемократску машинерију радио да незавидно стање штрајкача искористи, као какав шакал који се прикрада на своју жртву кад већ нема снаге. УРСС-ови функционери и социјалистичке вође као Милорад Белић, Богдан Крекић и Ж. Топаловић одвлачили су раднике око фабрике на своју страну, те су објашњавали и агитовали. Милена, благајница београдске подружнице ОРС-а, даномице је долазила пред фабрику и била веома агилна. Међу самим штрајкачима познати агитатори ОРС-а били су Милан Живковић, биран у штрајкачки одбор и у друге форуме чак и као претседник, Никола Душић и Мика Ружић. На заказани збор у Радничком дому 11 новембра дошао је велики број радника и радница и ван ОРС-а, па и неки чланови СРШОИОЈ, из чисте радозналости.⁷⁹ Конференцију је отворио и њом је претседавао Милан Живковић, ОРС-ов првак из Трикотаже. Скупу је присуствовао и познати агент Управе града Вујковић који је изјавио да неће да види више од двојице радника заједно на улици и да саветује штрајкачима да се за 24 сата јаве на рад.⁸⁰

У условима отворене издаје ОРС-а, било је јасно да се штрајкачи, које је

водио СРШОИОЈ, морају обратити читавом београдском радништву за моралну помоћ и подршку. Притом, чак ни тада СРШОИОЈ није искључивао сарадњу с осталим синдикалним организацијама за даље вођење штрајка. Једанаестог новембра свима синдикалним подружницама и секцијама секретаријат СРШОИОЈ упутио је на шапилографу умножено непотписано циркуларно писмо с позивом: 1) да се у недељу 14 новембра одржи заједнички збор београдског пролетаријата на коме би говорили референти Независних, УРСС-ових и неутралних синдиката; 2) да се од помених синдикалних групација образује штрајкачки одбор који би наставио вођење штрајка (одржавање зборова, вођење преговора, организовање скупљања помоћи). Циркулар је предвиђао да све синдикалне подружнице, секције и савези који прихватају иницијативу пошљу по два претставника 12 новембра у 19 часова да се у кафани „Вардар“ одржи заједничка седница у смислу горњих предлога. Тада се, по циркулару, у штрајку налазило тачно 1034 лица, а као почетак штрајка наведен је 23 октобар.⁸¹ Како су се одазвале поједине синдикалне организације и ко је све дошао на заједничку седницу није познато. Једино је секретаријату СРШОИОЈ 13 новембра одговорио Савез банкарских, трговачких и индустријских чиновника да је на његовој седници дан раније закључено да Савез не учествује непосредно у акцији, пошто ЦРСОЈ није помагао иницијативу сазивања општег збора 1925 године, у вези с једним штрајком од 75 чиновника: ипак, обећао је да ће настојати да се прикупљају прилози за штрајкаче.⁸²

У недељу, 14 новембра у 2 часа поподне одржан је, на позив ЦРСОЈ, у кафани „Петроград“ велики збор целокупног београдског радништва да би се манифестовала пуна солидарност београдског пролетаријата са штрајкачима Трикотаже. Позив преко радничке штампе за овај збор завршавао се речима: „Један је пролетеријат. Свака борба једног дела пролетаријата јесте борба целе радничке класе“.⁸³ Збор је био изванредно добро посећен, тако да се

Сл. 4 — Позив Секретаријата општег радничког Савеза од 19 новембра 1926 године радницима трикотаже да ступе на посао пошто су прихваћени њихови захтеви.

могао уврстити у ред најбоље посећених зборова после Обзнане. Говорили су штрајкач Никола Петковић и синдикални и партиски руководиоци Ђирило Колачек, Лаза Стефановић и Миливоје Каљевић. Колачек је поднео кратак извештај о стању штрајка. Издржљивост штрајкача по њему, била је већа него првих дана. На почетку треће недеље штрајкачима су се придружили 16 радника и радница, који су првих дана штрајка остали на раду, тако да у фабрици није остао ниједан радник. Лаза Стефановић је прво најлепшим речима похвалио борбу штрајкача Трикотаже: „Ова борба по енергији, чврстости и солидарности штрајкача биће златним словима забележена у историји борбе наше напаћене и поробљене радничке класе. Она је предзнак старог одушевљења пролетаријата у борби против варварске експлоатације на раду“. Затим је прешао на разбијачки рад ОРС-а. Функционери овог радничког савеза не само да се нису одазвали позиву да заједнички одрже збор с Независним синдикатима, него су почели да купе потписе за обуставу штрајка. Та жалосна игра наишла је на чврст отпор радника, тако да је 47 чланова ОРС-а из Трикотаже поцепало своје чланске карте и предало их Независним синдикатима, који су од првога дана прихватили штрајк у Трикотажи. Миливоје Каљевић нагласио је да је цео пролетаријат уз штрајкаче. Штрајкаче је, међутим, опоменуо да се чувају агената фабриканата, који штрајкачима прилазе с разним обећањима, не би ли сломили штрајк.⁸⁴

Све радничке организације и раднички листови нису имали исти став према штрајку. *Радничко јединство* комунистичког ренегата Животе Милојковића поздравило је штрајк, масно штампајући вест о 1500 радника у штрајку на насловној страни. Дајући позитивну изјаву о узроку штрајка, лист је нарочито подвлачио да штрајк тече нормално и мирно, и да је солидарност и пожртвованост радника одлична. „У штрајку, писало је, суделују радници свих „групација“ што је доказ да међу њима не постоји никакве разлике“.⁸⁵ Оваква из-

јава је потпуно на линији Партије. Уосталом, Живота Милојковић био је изгледа близак неким руководећим људима у СРШОИОЈ и неким партиским функционерима, блиским десној фракцији, без обзира што се они годину дана раније нису коначно определили за уједињене синдикате. Треба знати да од партиских функционера који су се 1925 године изјаснили за УРСС пуну трећину чине кројачи.⁸⁶

УРСС-ове централе као и орган Социјалистичке странке већ су у другој недељи штрајка давали отворено непријатељске изјаве. Живко Топаловић је другог дана штрајка изјавио сарадницима *Политике* да су вођство штрајка преузели елементи који никаквој одређеној организацији не припадају.⁸⁷ Само неколико дана касније Сима Котур из Београдске секције ОРС-а распустио је, како је речено своју подружницу у Трикотажи, јер је над њом изгубио сваку контролу, те је врло провокаторски експонирао вођство штрајка. У свом броју од 3 новембра *Радничке новине* су на првој страници непосредно напаале иницијаторе штрајка, пишући: „Штрајк је избио без икакве претходне припреме и без одређеног циља. Изазвали су га „независни“ једино у циљу да преотму ову радионицу од нашег Општег Радничког Савеза. Иако је овај штрајк избио без претходнога обавештења и споразума са организацијом, ипак је наш Општи Раднички Савез штрајк прихватио и ради свим силама да радници из њега изађу са што мање штете... Положај радника у овој фабрици је доиста тежак и рад на поправци тога положаја несумњиво се наметао. Општи Раднички Савез је на томе опрезно и систематски радио. Али су „независни“ увукли пре времена, несмишљено и несмотрено, хиљаде радника и радница у тешку и мучну борбу чији се резултати још не могу сагледати“.⁸⁸

Још непосреднији у нападима на штрајкачко вођство, које просто зове комунистима, био је чланак уредника *Радничких новина* Милорада Белића 17 новембра. Пошто је нагласио да су радници Трикотаже ушли већ у четврту недељу штрајка не знајући зашто су

уведени у штрајк, Белић је писао: „Комунисти радницима штрајкачима на зборовима говоре једно, у *Организованом раднику* пишу друго, а закулисно раде треће. Тако радницима говоре да су поднели управи захтев за повишицу плата, а шта у ствари није истина. Под том паролом, они су сиромашне раднике чији је живот заиста бедан и гурнули у штрајк и то сасвим неприправне и неспремне у ово зимско време“. Чланак се задржао и на узроцима штрајка: „До штрајка је дошло ради тога да се у овој фабрици запречи рад Општег Радничког Савеза, који је у задње време у овој фабрици окупио леп број чланова. Ово су коначно и комунисти потврдили; јер ево шта они у своје летаку од 31 октобра о. г. упућеном радницима Трикотаже веле: „Радници и раднице! Сада треба радити на стварању наше организације. Наша акција по питању плата овог пута неће се решити!“. По Белићу, радници су тада окренули леђа комунистима и листом прешли ОРС-у, тражећи да он узме овај покрет у своје руке, те да спасе што се спасти може. ОРС се примио акције спасавања, те је одржао са штрајкачима неколико конференција и настојао да раднике стави у везу с управом фабрике.⁸⁹

Песимистички, обесхрабрујући тонови прилично рано су се почели јављати у круговима који су водили штрајк, чак и да се не узме у обзир навод из летка од 31 октобра, који Белић помиње у свом напису од 17 новембра. Уводни чланак у броју *Организованог радника* од 11 новембра начелно се позабавио појавом спонтаних штрајкова, узимајући као најбољи пример управо штрајк у Трикотажи. То је делом, разуме се, и да се самом штрајку пред јавношћу даде одређени карактер. „Данашња економска криза, стојало је у чланку, обележена је читавим низом спонтаних штрајкова, при којима целокупно радништво напушта предузеће. Ови спонтани штрајкови, чини нам се, нису увек толико знак особитог револуционарног расположења радника, колико услова у радионицама, који су постали неиздржљиви са моралне и материјалне стране... При таквом стању довољно је да

послодавац покуша да дотадашње наднице смањи па да радници напусте посао сви до једнога, не водећи рачуна о последицама, које напуштање посла повлачи за собом... Ма колико да су њихови разлози оправдани, нажалост они не успевају често. У привредној кризи ових размера и јаке и моћне организације не излазе из борбе често победници... После пропасти њихове код огромне већине наступа апатичност. Само један део бораца схвата узроке неуспеха“.⁹⁰

У следећем броју *Организованог радника*, поред одушевљених комплимената одмах се наглашава и могућност да штрајк неће успети. Поздравни напис садржи следеће реченице: „Наши другови у Трикотажи задивљују својом присебношћу, дисциплином и вером да само заједничком борбом могу однети победу. Они заиста херојски издржавају прво ватрено крштење класне борбе... Нека се и подлегне у неравној борби, али су другови и другарице из Трикотаже, дали довољно доказа у својој класној солидарности“.⁹¹

Четрнаестог новембра централни секретар радничких комора Лука Павићевић упутио је акт Колачеку у СРШОИОЈ, обавештавајући га „да Комора може примити само посредничку улогу за приближавање интересованих страна у овоме штрајку, али да она, нити може постављати какве услове рада било радницима било послодавцу за окончање штрајка, нити она у име радника може водити или закључивати штрајк. Али, да би се Комора могла примити у овоме штрајку и посредничке улоге нужно је, да обадве интересоване радничке организације Комори претходно даду јасно формулисане и писмено изложене минималне захтеве које оне за окончање штрајка послодавцима постављају“. Комора је постављала и услове: „Буде ли Комора нашла да у изложеним захтевима организација не постоје супротности, онда ће предузети интервенцију за преговоре. Али у томе случају саме преговоре имају водити и штрајк окончати само представници радника и њихових организација. А код сваког другог окончања штрајка Комора

ће водити рачуна о оним радним условима и заштитним мерама које су Законом о Заштити радника за раднике организоване⁹². Ако се знају радње вођене на другој страни, овај куртуазни одговор Радничке коморе значи само извлачење од посредовања, пошто су политички истомишљеници претставника Радничке коморе из ОРС-а већ били на путу да се с фабричком дирекцијом нагоде.

Претставници СРШОИОЈ прихватили су 16 новембра посредничку улогу Радничке коморе у начелу, али су притом учинили примедбу, која је требало да ствар коренито постави на своје место. Ова је примедба гласила: „По изјавама другова Симе Котура и Вјекослава Братковића, функционера Опћег Радничког Савеза, датим у *Политици* од 31 пр. м., сасвим је непотребна достава Коморе да у овој посредничкој улози у штрајку трикотаже треба да чује и мишљење Опћег Радничког Савеза поред мишљења овога Савеза. Јер у овоме штрајку изабран је Штрајкачки Одбор у коме се налазе лица из обадве организације мада организација Опћег Радничког Савеза и не постоји јер је она распуштена првог дана штрајка. На основу тога овај Штрајкачки Одбор сматра да је у овоме штрајку постигнуто потпуно акционо јединство и да је он потпуно легалан представник свих штрајкача па и оног малог дела који су били чланови распуштене организације Опћег Радничког Савеза“⁹³.

У свом раду у међувремену социјал-демократски ОРС је сам обавестио раднике Трикотаже у свом летку 19 новембра: „Чим је овај посао био обављен, јављао је Братковић, 16 о. м. у малој сали Радничког Дома настављени су преговори. Управу Фабрике заступали су члан Управног Одбора г. Алфред Албала и технички директор г. Столин; са стране радника изабран је одбор од 35 лица а Секретаријат ОРС заступљен је био са своја два представника. Како су преговори били јавни то је на преговорима присуствовао леп број радника-ца „Трикотаже“. На овим преговорима усвојила је управа примедбе радника, које је ужи одбор за свако одељење израдио.

Новом тарифом радничке се плате изравњавају тако, да од сада неће бити великих разлика између радника једних и других одељења. Сатне плате као и акордни ставови за сва одељења повећане су од 19 па до 22%. За Шивару и Виркерај при изједначавању свих плата узета је база за зарачунавање акорда да при изради капацитета машина 60% може радница зарадити 50 па и више динара на дан. Научницима (шегртима) за време док траје науковање а које траје шест недеља зајамчена је надница од 20—24 дин. на дан“⁹⁴. О овим преговорима први текући број *Организованог радника* писао је: „Братковић је прихватио ову понуду и одржао конференцију са 16 радника и 7 радница, које је обмануо и на конференцију позвао. Сав се тресао доказујући радницима да услове треба примити. Очеvidно био му је потребан глас ових двадесетак присутних па да заврши штрајк, тј. да ОРС јавно одигра улогу шрајкбрехера“⁹⁵. По свој прилици зато што радници нису прилазили ОРС-у Братковић је намерно учинио да преговори са претставницима фабрике буду отворени, тојест слободни, да би се на њима што више радника појавило, макар и из радозналости. Иначе, он је све радио закулисно.

После Белићевог изазивачког чланка и онога што је руководство ОРС-а радило да ликвидира штрајк, уследио је одговор Независних синдиката. Збор, шести по реду за време трајања штрајка, заказан на збору од 14 новембра за 16 новембар поподне одложен је за сутрадан и одржан је у среду 17 новембра у локалу „Петроград“, између 15 и 17 часова. Било је присутно 750—800 штрајкача Трикотаже, тојест сви радници изузев оних 200 радника и радница који су отпутовали својим кућама ван Београда, да би олакшали борбу и двадесетак других штрајкача. Лаза Стефановић је у име Штрајкачког одбора поднео исцрпан реферат о стању штрајка, нагласивши три момента. Прво, управа Београдске текстилне индустрије настоји да одужи штрајк и изнури штрајкаче, те још није дала одговор Суду добрих људи да ли усваја споразум постигнут пред Судом с њеним директором. Друго,

иако је као организација у Трикотажи распуштен, ОРС је отворено устао против штрајка, стално одбијајући да се створи јединствен раднички фронт против послодаваца. Ту се говорник осврнуо и на напис у последњем броју *Радничких новина*, у коме је неки сабрат из дружине Братковић-Котур дрско провоцира штрајкаче, тврдећи да радници не знају зашта штрајкују. Исто тако осврнуо се на договор између Албале и Братковића у Радничком дому од 16 новембра. Ове преговоре Стефановић је резимирао на следећи начин: „Г. Албала је понудио да повећа 5% плату у ткачници, а осталим да смањи, јер много зарађују. То значи повисиће се плата за 250 радника, а на рачун осталих 800“. Трећи моменат претставља понуда Радничке коморе да посредује у штрајку, која је прихваћена. Да умири унеколико поколебане редове штрајкача, којима се у говору често директно обраћао, Лаза Стефановић је овако окарактерисао новонасталу ситуацију: „Према томе ситуација се у штрајку само у толико погоршала што је ОРС отворио јединствен фронт са Трикотажом што је открио тај свој фронт. То се пролетерским језиком каже: ОРС спрема још један класни злочин“.

На збору је говорио и штрајкач Данило Кордић. Огорчење радника на срамну улогу ОРС-а било је у кулминацији. За реч се јавила и једна стара радница која је припадала ОРС-у и која је, колико је умела једноставним и искреним речима, осудила издајничко држање ОРС-а.⁹⁶

На свом путу издаје ОРС се није хтео зауставити и обазрети на јавно изражено мишљење штрајкача на збору 17 новембра. Њихове вође су добро знале да је глад јача од воље, те су свесно играли на ту карту, не би ли извукли користи од тога да се после штрајка претстављају пред несвесним радницима као они који су штрајк ипак на најмање лош начин окончали. Братковићев летак од 19 новембра даље је настављао: „На 18 о. м. настављени су преговори у Радничком Дому ради претреса општих услова рада. И на овим преговорима дошло је до споразума. Радно време је максимирано 48

сати недељно; има се израдити фабрички радни ред у сагласности са Законом о Заштити Радника; утврђен је број празника на које фабрика неће радити; радницима је зајамчена слободна прослава Првога маја; на посао ће се примити радници како они који су ступили у штрајк или пре тога отпуштени ако немају нарочитих кривица. Представници фабрике начелно су прихватили да радницима и радницама дуже времена запосленим у фабрици дају годишњи плаћени допуст. Овим споразумом покрет је завршен и радници и раднице се упућују на повратак на посао“. Како је доста радника отпутовало за време штрајка у унутрашњост, на плакату су тачно утврђени дани када ће се радници из појединих одељења пријављивати фабричкој управи. Редован рад предвиђен је за среду, 24 новембра у 7 и по часова. Предвиђено је да ће радници који се не би дотада јавили управи творнице, бити замењени новим радницима.⁹⁷

Упоредо с летком ОРС-а публикована је и објава управе предузећа, којом је радницима саопштено да је предузеће с Радничком комором и с радничким повереницима, позватим од Радничке коморе, утаничило услове рада и радни ред, тако да је штрајк окончан, те се радници позивају да се пријаве фабрици. Секретаријат СРШОИОЈ одмах се у вези с тим обратио централном секретару радничких комора, Луки Павићевићу, од којег је 20 новембра добио акт, који је претстављао одговор и на претставку СРШОИОЈ од 16 новембра. Лука Павићевић је одговорио „да Радничка комора за све време штрајка у Трикотажи није са фабричком управом о штрајку дискутовала, нити какве своје поверенике на разговоре о радном реду и радним условима за време штрајка фабричкој управи упућивала, нити је, према томе, са фабричком Управом могло доћи до ма какве сагласности“. Наглашено је да је преговоре искључиво водио само секретаријат ОРС-а, и штавише: „да је на преговорима, које је ОРС са радницима и представницима фабрике водио, јавно саопштено и утврђено да комора у њима нити у коме својству не учествује — што је и присутни пред-

ставник фабрике примио знању⁹⁸. Овај јасни и одређени одговор у главу је тукао и фабричку управу, увек спремну да употреби неморална средства и Братковића, који је злоупотребљавао своју функцију у Обласној радничкој комори за Србију, у корист свог синдикалног савеза.

У *Организованом раднику* од 25 новембра преко целе насловне странице објављен је врло документовани чланак о издаји ОРС-а у Трикотажи. Основна теза написана била је да су се Братковић и Котур примили улоге жуте, штрајк-брехерске синдикалне организације, како је отворена издаја коју је ОРС учинио у Трикотажи један од ОРС-ових најтежих класних злочина који баца у засенак дотадашње ОРС-ове изјаве, чак и ону у хрватским рудницима у Иванпољу и Белетинцу. После три године обмањивања радника, уместо да стане на страну радника када је штрајк објављен, Котур је распустио секцију ОРС-а у Трикотажи. Али, уместо да од тога тренутка остави раднике Трикотаже да сами воде ствар и да престане са вршљањем против радника и смета њиховој победи, Котур и Братковић су учинили све да штрајк западне у кризу и доживи пораз. Преко *Политике* Котур је тврдио да штрајк има политички, комунистички а не економски карактер, не би ли полицију натуткао на штрајкаче, да репресалијама угуши штрајк. Не успевши потпуно у овоме, ОРС-ови компањони у Београду латили су се другог средства: код штрајкача су појединачно роварили против показане солидарности у штрајку, с намером да обесхрабре раднике и међу њих унесу раздор. Одбијени од свесних радника, они су се најзад обратили Алберту Албали, да с њим начине тајанствену тарифу и споразум за обуставу штрајка. Стално избегавајући да јавно зборе с радницима и да их упознају с основама тарифе и споразума, они су својим плакатом просто засули Београд, позивајући раднике да се почну пријављивати на рад. Покушај да се притом заклоне за Радничку комору није им успео, али нажалост Радничка комора није јавно демантовала фалсификат.⁹⁹

Солидарност штрајкача остала је непоколебива и првог дана пријаве на рад на основу „тајанствене тарифе г. Братковића“. Од преко 1100 штрајкача јавило се само њих четири. Ова околност изазвала је и код фабричке управе и код полиције нервозу. Полиција је у суботу 20 новембра поподне извршила јуриш на штрајкачке страже. Без икаквог повода она је хватала и хапсила присутне раднике. Али, на томе се није задржала. Упадала је у ашчине и кафане где су штрајкачи мирно седели и разговарали. Лишен је слободе велики број радника и радница. Хапшење се наставило целе ноћи, преко целог недељног дана и током ноћи од недеље на понедељак. У Кнез Милетиној улици у недељу увече један агент је чак пуцао на једног младог штрајкача од 17 година. Неколико дана у затвору је лежала маса штрајкача.¹⁰⁰ Укупно је ухапшено 12 штрајкача и после истраге кажњено је са 1—3 дана затвора и с изгоном у место рођења. Једном раднику покушано је познатим полицијским методима да се изнуди признање да је комунист, но кад се у овоме није имало успеха, радник је спуштен у подруме Главњаче.¹⁰¹ Када је штрајк завршен, изашао је посебни чланак о безокоњима београдске полиције у коме је речено да је полиција помогла да се штрајк сломи и да она, као „тумач закона“, неће да зна за Закон о радњама и Закон о заштити радника, који јасно признају право на штрајк.¹⁰²

Организовани радник је у таквим условима лако могао да успешно осуди нечасне методе рада и непоштено обавештавање јавности, и да за недељу 21 новембра код кафане „Петроград“ закаже збор штрајкача, где би се приказала срамна издаја ОРС-а у херојској бици радништва Трикотаже.¹⁰³ Збор је у недељно поподне и одржан, и на њему су говорили Никола Петковић, Ђирило Колачек и Лаза Стефановић. „Преко 800 штрајкача, писао је *Организовани радник*, са гнушањем су саслушали извештај о јединственом фронту Албала —

Сл. 5 — Један од јавних обрачуна штрајкача са издајницима из ОРС-а преко страница *Организованог радника*.

ОРГАНИЗОВАНИ РАДНИК

ORGANIZOVANI RADNIK — ORGANIZOVANI DELAVEC

ГЛАВНИ ОРГАН ЦЕНТРАЛНОГ РАДНИЧКОГ СИНДИКАЛНОГ ОДБОРА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уређивач: Мил. Тодоровић, Катанчићева бр. 7.
РЕДАКЦИЈА И АДМИНИСТРАЦИЈА
ХИМЕНДАРСКА УЛИЦА БРОЈ 42

ГОДИНА VI
БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 25 НОВЕМБРА 1926.

ИЗДАЈИ ЧЕТВРТОМ ПИ НЕДЕЉНОМ.
Претплата на Југословенско издање: 2к.
Годинашња: 20
ОГЛАСИ ПО УМЕРНОЈ ЦЕНИ, БРОЈ 150 ЛИРА

Енглеска на блиском Истоку

Послератна историја Енглеске и њених доминиона дана је много значајнија, које утичу на целокупно да Енглеска доста журима користима склади из степенице, које је воде са трона „господарине света“. Њена индустрија са својом изостајком техником не наилази свуда нише на отворена врата због Јапана. Технички изостаје не само из Азије, него и из неких европских држава. Енглеска престаје да буде опасан конкурент својим суграђанима. Њену равину конкурентску својим олакшавају су и заштитне царине њених доминиона, који су на својим тлаца привлачи терет техничке изостајности Енглеске. Међутим та њихова изостајност, већ је из немогуће, што се види и из посљедње конференције британског царства. У извештају са ове конференције изричито се поднаказује „да су саставни делови британског царства аутономни и да су један према другом на равној основи“. За њих чак није обавезан спољна политика метрополита, што је не одобре њихове владе. Овако саставан став колонија не би значајно много, јер су све од њих и пре рата биле у истом односу према метрополиту. Али од тога времена до данас изменили су се стварни односи. У енглеским доминионима у току рата и после рата, били због самог рата, развили се њихова изостајна индустрија, која тражи не само самостаност од метрополита, већ јој постаје и опасан конкурент. Енглеска даје не пристојну нише тамо често и у великом броју, изупулене испашама, уз обале енглеских доминиона. То се види и на енглеском трговинском билансу, који на године у годину показује све већи дефицит.

Са изостајним доминиона крила Енглеске губе свој ранији замак. И она на колико да пријеклају за својим доминионима, све више о-

браћа пакоју на блиском Истоку, где још једино важи од утицаја Совјетске Русије. Економска неразвијеност Балкана и Мале Азије отвара њен апетит, где јој немогуће и финансијски слабо мале државе дају много изгледа на успех у њеној перфидној политици. Бугарска је, наглада, већ потпуно потпадна под њен утицај. То је потпуно и разумљиво код држава, који од свога изостајаности нема основица у природу и нема другог излаза него да по Јефтине цене прима финансијски и политичко тунорство мале велике финансијске силе, какав је још увек Енглеска. Али тиме је Балкан изгубио много. Утицај енглеског утицаја на Балкану скрива много опасност у себи. Турска је то већ увидела и свој природног савезника потражила је у Совјетској Русији, који такође нема интереса да се Енглеска осети на обалама Црнога Мора. Саставни министара спољних послова Турске и Совјетске Русије у Одеси имао је, спавско задатак да за времена парира утицаја Енглеске у овом делу Европе.

Код нас се само о томе не мисли. Јер да се мисли својим природног потражио би се савезник у Совјетској Русији, чији се интереси бор у овом погледу показују са интересима наше земље. Јер, ако се Енглеска утицала на Балкану, она ће изгубити и ову привилегију самостаност, коју балканске државице покушале да учине стварном. Његова мада индустрија поново ће поклекнути.

То ће бити резултат продирања Енглеске на Балкан. Излаз из те ситуације је савез са Совјетском Русијом.

Да ли ће слаби мракља владајућих класа према Совјетској Русији припремити и овај пораз изашој земљи?

савезнице организације. Место да ставе на стражу радника, чим је штрајк објављен — Котур је распустио генералну Општу Радничку Савезу у Трикотажу. Три године су функционисали тај Савез објављени радници у Трикотажу позивајући их да се код њих организују и боре за боље радне услове; три године су јединицима г. војном како је изашо Савез радничка организација, који се бори за интересе радничке класе; три године се тај Савез правно савез да имају сталног мале нахлипе, да имају изостајаности немогуће интересе, да имају изостајаности одговорности и т. д. и на тај су се радници изашо против свга тога; тај Савез одликује изашо функциониса, напуштају раднике и стају на стражу фабричне дирекције. Доста невероватна подвиг и беспримери изашо пролетаријата.

Да би изашо изашо што дубље на свој Савез, Британска и иновација несе се изашо само на резултату свога Савеза у Трикотажу. Са распуштањем Савеза политички и морално је било да од тога момента врсту са архаична против штрајка, да врсту редати против победе праведних штрајкујућих радника. Али тито није било. Котур-Британска, чиме све да штрајк буде у проју и пору. Преко „Позитивне“ тираје да је штрајк политички а не економски карактер. Са овом грубом инстинктом, мислила су да омишљају напуштају на штрајкаче да репресивнају угуше штрајк. Не успели у овоме, они се дајују другог средства. Код штрајкача појединачно ромаре против солидарности у штрајку, се очигледно намером да декуртирију штрајкаче и учесници у штрајку алогор. Увек објави од свесних радника, ова се бора обраћају се г. Албали и са њим стварају изашо тајнаствена тарифа и споразум за обуставу штрајка.

О свему овоме они не питају радничке вите из уопште се основица тарифе и тога споразума што место тога изашо 10 т. м. Један пакла, пакла закони ово Београд и општеју раднике да се почну пријављивати на посао, јер се по тој тајнаственој тарифи и споразуму тек у предузећу има почетак у среду 24 т. м.

У исто време фабрика Трикотаж издаје Објаву којом потврдује ту тајна ствену тарифу и споразум са Британска, тарифа још уз то да су тарифа и споразум домети у обуставу солидарности са Радничком Комором и деле гетима од не познати. Упитана о тој тарифи и споразуму Британска Албале, Радничка Комора категорички изашује да јој ништа није познато а да тошете не може да интересише у штрајку, јер се томе против Британска-Котурска Општа Радничка Савез. Нападност Радничка Комора не даје по овоме филасфату његов изашо њихова демократе, те оставља утисак да је њен ауторитет тако велик да јој чак и једна Британска може заморвати и да његов глас има више него интерес халаде радника у штрајку. Доста, малосмо за ауторитет Радничке Коморе.

Јавна најаја штрајка од стране Братковинског савеза

И дајући пакла, објављујући поима да се штрајкаче врте на рад на темену неке тарифе, која је на 90% штрајкача тајна, јер вите је на збору претреса, вите су радници на шта о тој тарифи, Општа Радничка Савез, односно Британска савез, изашо је једну јавну изашу штрајка, јавно покушају јер Јебректерста, јавно покушају да терор штрајка. Трикотажне објави и на-

тера да понова ставиу врет у јером грубе експлоатације фабрике Трикотажне од које им је годишња изаша кока.

Нема сумње да је ово јавно беспримери класки изашо. Овај изашо штрајк-Британска улоге и изаше штрајка у толико је вели, што је Британска свој Савез распустио на два штрајка и вазвратио га да одигра улогу изаше и савезу штрајк. Посебно из О.Р.С. вазвратио своју изашу Савез да упрости штрајк, док су за сва време улогу одбјави изашујућу борбу против бездушног режима рада у Трикотажу и свга зла која су изашо фабрички изашо годинама данаша радничко.

Са овом јавном изашу штрајка, Котур-Британска утицала су, што савез на Општа Радничка Савез и она ће утицати свесног пролетаријата вешито изашо изашу.

Штрајк се и даље наставља

У грес изашу и штрајк-Британска О.Р.С. солидарност штрајкаче је остала изашо коабјави. Првог дана пријаве за рад, на основу тајнаствена тарифе г. Британска, изашо се само 4 од преко 1100 штрајкача. То је код фабрике дирекције изашо изашу, која се осетила у изашу позивајући на штрајкаче. Позива је у суботу 20-ог по подне, изашо изашу на штрајкаче страже. Без изашога повода изашу и позивају. По није се само на томе изашу. У изашу је у изашу и кафеје да су штрајкачи мирно седели и разговарали и на тај начин изашу изашу волаки број другог и другарина. То је изашу настављено целе ноћи у суботу и вреско целог дана и недељу дана у недељу. Чак је у Котур-Милетиној улици у изашу у недељу један изашу пуцао на једним штрајкачем од 17 година старости. Данас у изашу једна меса штрајкача.

Изашу О.Р.С. злоупотреба вите Радничке Коморе од стране управе Трикотажне и изашу штрајкача у изашу, вите пошашу борбу, дисциплинаше штрајкача. То је изашу обр штрајкача код „Петровића“ у изашу 24 т. м. по године. Говорили су другари: Н. Петковић, П. Колочек и Ј. Стефановић. Њихови говори биле су доста прокламација бурним изашу.

Преко 800 штрајкача са гушењем су послужили изашу о изашу изашу фронту Албале-Британска и позивају. Послат је бурна поздрав позивајућим другарима и другаринама.

Збор је закључио у реду и штрајкача су се разлили са решеношћу да борбу наставе до краја.

Универзитетска ошавина

Старе времена протли су и она се не могу вратити. То је глас и са изашу универзитетском ошавина, која вите не врте равну улогу. Она вите вите солидарно, као некал казна је била њиховим делом, бор у борбу против ошавине. То је и разумљиво. Изашу је социјална структура студентства на премо томе и његов тежње и вите. Не изашу вите студентства вите изашу, која су га изашу пре рата. Универзитет је међу класно примачно диференцијација и све је њихови ошав, није се тежње могу познати са тежње изашу изашу народа. Не вите не може се рећи да је онах изашу мало на Универзитету. Али њихово глас не осећа, њихова борбеница зашто је пошашу. Као да наједно изашу, које вите изашу изашу потреба радника вите, не вите вите њих одлази на воле да вите радних вите у томе изашу.

Издаја ОРС у штрајку трикотаже

Солидарност радника у штрајку. Тајни састанци Братковинца и г. Албале. Јавна издаја штрајка од стране Братковинца. Штрајк се и даље наставља.

Солидарност у штрајку.

Један од највећих класних злочина Опште Радничког Савеза јесте изашо издаја и јавна штрајк-Британска улогу штрајку Трикотаже, ова била изашу све досадашње његове издаје на и издају издају — били оваша дан — у издају изашу и Београду у Хрватској и Савезу. Као што је познато 25 вите месеца познатише и „грубо експлоатација“ радничко Трикотаже турнуто је издају вите да изашу, у штрајку. Иако вите „изашу, у штрајку је издају, и штрајк и издају 2018 на броју

На раду је остало само 16 радника, али су се и они на почетку грете издаје борбе солидарности са штрајкачима и студентом у штрајку. Са изашу само 16 радника фабрике је остала потпуно пушта. Појединачно и царина штрајкујућих је од витег часа била достојна двалења.

Тајнаствени састанци г.г. Братковинца и Албале.

Солидарност и енергија штрајкача у толико је достојна двалења, јер је Општа Радничка Савез, или боре Савез Британска-Котур, од почетка штрајка дајући улогу жуте штрајк-Британска

Братковића и полиције“. Показало се да расположење радништва за борбу још није спласнуло. На крају збора упућен је телеграм ухапшеним друговима и другарицама и скуп се у миру разишао.¹⁰⁴

У среду, 24 новембра од 1134 радника после плакатираног позива да се врате на рад, јавило се у фабрици свега 152 штрајкача. Али, кад су ози радници увидели да споразум на делу значи редуцирање наднице, њих 50 је напустило рад и поново се вратило штрајкачима. Поподне истог дана одржан је збор. Један новинар *Организованог радника* извршио је на њему анкету и установио да су од 239 на збору пописаних радница њих 85 биле кажњаване у 177 случајева. У овај број није укључено једно лице које је глобљено приликом сваке исплате и друга једна радница која је кажњена безброј пута. У анкети је, даље, утврђено при прегледавању надница 32 радника у току 1925 и 1926 године, да је надница оборена за 40%. Анкета је претстављала непосредни и најстварнији одговор на тврдњу коју је директор предузећа са својим савезницима лансирао у јавности, да је штрајк у Трикотажи бољшевички. Сличним изјавама и провокацијама Котура и Братковића (последњу је претстављала изјава функционера ОРС-а у *Политици* тих дана), „савезници“ су успели да умешају полицију у штрајк. У томе су, међутим, имали и промашаја. Тако, довучени пијани Рус који је 26 октобра изјутра ухапшен под сумњом да је хтео да запали творницу, 23 новембра је пуштен испод суђења као невин. Пијани „студент“ Рус требало је у јавности да послужи као нека спона између Москве и штрајкача.¹⁰⁵

Збор 24 новембра, сазван од стране Месне групе СРШОИОЈ, претстављао је збор свих шивачких радника поводом штрајка у Трикотажи. У свом реферату Живота Јевтовић је изложио стање штрајка и његов значај. Савез, који је по одлукама конгреса организационо радио код фабричког радништва, прихватио је ову борбу, већ на основу одлука и своје дужности. Савезна централна управа мобилисала је своје чланство у

читавај земљи да морално и материјално помаже штрајкаче. ОРС је у штрајку радника Трикотаже заузео сличну улогу као једна група из пододбора УРСС-ових синдиката, која је очигледно радила против штрајка кројачких радника. Затим је штрајкач Никола Петковић укратко упозорио збор на све тешкоће штрајка у Трикотажи, и да су шивачки радници дужни да и даље помажу штрајк, да би се он завршио с победом.¹⁰⁶ Нови збор штрајкача Трикотаже, одржан је сутрадан, 25 новембра, у кафани „Петроград“, на коме је говорио функционер Независних синдиката Буда Миљутиновић. Опет се показало старо одушевљење, иста борбеност и ранија жеља да се победи.¹⁰⁷

Без средстава и притиснут неизвесношћу, на прагу зиме, као и губећи веру у синдикалне организације због издаје ОРС-а, један део радника вратио се на посао. Услови рада били су гори него пре штрајка, те је настала ситуација код радника поново изазвала борбено расположење, тако да је *Организовани радник* предвиђао да ће се наставити борба у којој је један део радништва тренутно клонуо, и да ће се у најкраћем времену штрајк поновити, чак и да се штрајк заврши у корист послодавца. „Без великих средстава, писао је овај лист, у данима кад је живот тежак и запосленим радницима, штрајкаши стоје још увек на својим позицијама и дају редак пример истрајности у класној борби“. Апеловао је на помоћ штрајкачима Трикотаже, „јер то није само њихов интерес, већ интерес свеукупног пролетаријата“.¹⁰⁸ Како су новчани прилози стизали и кад је већи део радништва већ ступио на рад, секретаријат СРШОИОЈ обавестио је преко *Организованог радника* дародавце да се прикупљени прилози одмах шаљу СРШОИОЈ-у, јер „има изванредан број жртава штрајка којима је потребна помоћ“.¹⁰⁹

Солидарност, дисциплину и дурашност штрајкача Трикотаже у борби посебно су истицане и на самом крају борбе.¹¹⁰ О њима је писао и централни секретар СРШОИОЈ Ђирило Колачек кад је штрајк радника Трикотаже за-

вршен. „Њихова борба пуних пет недеља, бележио је он, вођена је са пожртвовањем коме треба тражити примера. Још стојимо задивљени пред тако великим примером класне солидарности код радника, који нису били прошли кроз синдикалну школу ни раније издржали напоре класне борбе. Та дисциплина и пожртвовање, усред материјалних тешкоћа, са малом помоћи коју су пружали класносвесни пролетаријат и Савез Радништва Шивачке Индустије и Обрта Југославије гарантовали су победу штрајкача. Али је издаја дошла са стране одакле се није смело очекивати јер таква издаја претставља класни злочин“. Радници и раднице су у штрајку имали да издрже борбу на три фронта: са послодавцима, полицијом и с издајницима. Није чудо што су овако удружени савезници ликовали над радницима. Штрајк је завршен с Пировом победом послодаваца, али ће борба бити настављена“¹¹¹

Колачек је описао и стање настало по свршетку штрајка. Управа Београдске текстилне индустрије завела је крути режим и оборила наднице. Али, најквалификованија радна снага, раније запослена у творници презрела је предузеће, те се или запослила на другој страни или је остала без посла. Због недостатка ове радне снаге, у фабрици су се врло често дешавали кварови на машинама. Отуда је фабричка дирекција била присиљена да позове поједине штрајкаче да се врате на посао, јер им није могла наћи замену, но, другови су одбили да се врате у предузеће. Наплаћујући услугу ОРС-у фабричка управа је омогућила да Братковићеви агенти иду од радника до радника и да од њих тражи да се упишу у њихову организацију. Од оних радника који су то одбили неколико је одмах отпуштено.¹¹²

На овако писање социјалистичке *Радничке новине* из противничког партиског и синдикалног табора нису могле остати дужне. Њима није било право што Колачек и левичари пишу о завршеном штрајку у Трикотажи, понављајући тврдњу о издајству ОРС-а. У чланку „Око штрајка у Трикотажи“ уопштено је да левичари свуда непро-

мишљено и коцкарски изазивају штрајкове, претходно добро не припремљене и организоване, па кад такав штрајк пропадне, јер мора пропасти, онда оспу увреде и клевете на „реформистичке издајнике“. „Да би са себе скинули одговорност за неуспех овога штрајка, стајало је даље у чланку, и да би оправдани гњев радника управили на другу страну, „комунисти“ су по свом обичају пронашли „издају“ ОРС-а. Та се издаја, по њима, састоји у томе што је он закључио штрајк и на тај начин радницима Трикотаже омогућио да се врате на рад. А „комунисти“ су хтели да радници још остану на улици без хлеба, без огрева и без других животних потреба, јер би тиме постали „револуционарњи“!

Радничке новине су истицале наводну дволичност комуниста у погледу штрајка у Трикотажи. Док већина њих, писале су оне, тајно и у четири ока најоштрије осуђују изазивање овога штрајка и оптужују зато своје крајње „леве“ елементе, дотле јавно сви усвајају гледиште „левих“ о тобожњем „издајству“ штрајка од стране Општег Радничког Савеза. Тако је Михаило Тодоровић, уредник *Организованог Радника* држао недавно једно предавање код графичара о штрајку, па је том приликом рекао за штрајк у Трикотажи да је типичан пример дивљег штрајка: да је недовољно припремљен, да је изазван без притиска организације без процене свих прилика које у таквим случајевима долазе у обзир итд., и да је сасвим природно такав штрајк морао пропасти. Међутим, М. Тодоровићу ништа не смета да у листу чији је уредник пушта у сваком броју лажи о тобожњем „издајству“ Општег Радничког Савеза, уместо да и кроз лист пише онако исто како је говорио на предавању код графичара“.¹¹³

III

Питање узрока штрајка, његових најважнијих носилаца и његовог места у развоју синдикалног покрета и синдикалних организација треба у излагању извући наполе.

Независни синдикати и сва поштена

јавност сматрала су да је бедан економски положај радника у Трикотажи био главни узрок његовог штрајка. *Политика*, сутрадан по избијању штрајка јављала је: „Главни узроци штрајку су повишење надница и отпуштање радника. Управа фабрике, сазнавши да се међу њеним радницима налази и извештан број комуниста, преузела је пре кратког времена извешне кораке да њих одстрани.“¹¹⁴ *Радничко јединство* комунистичког отпадника Животе Милојковића, писало је: „Штрајк је избио због малих и бедних плата радника, као и због других рђавих услова рада у овом великом капиталистичком предузећу.“¹¹⁵ *Организовани радник* о узроку штрајка изнео је следеће: „Узрок штрајку углавном је исувише тешко материјално стање запосленог радништва. Наднице се већином крећу од 18—20 динара. И те и такве наднице управа предузећа покушала је да редуцира. Пред немогућношћу да даље раде и гладују, радници су у знак протеста напустили посао сви до једнога.“¹¹⁶ Централни секретар СРШОИОЈ, међутим, отклонио је мишљење да је штрајк изазван од СРШОИОЈ, који да је радништво покренуо за повишење надница¹¹⁷, јер би се после тога створио закључак да су на решавању једног питања Независни синдикати покушали да задобију поверење и наклоност радника. Тврдило се просто да штрајк има одбранбени карактер, да се спречи даље опадање наднице, и да СРШОИОЈ није изазвао него прихватио штрајк. На рочишту у Суду добрих људи 4 новембра 1926 штрајкач Никола Петковић изјавио је: „Да је Дирекција Фабрике према Тарифи о акордној награди знатном делу радника — и по Одељењима наплаћивала награду мање за половину од тарифне награде; да су радници шасирали, док је дирекција за покварену и упрљану робу у раду без кривице радника наплаћивала вредност исте.“ Да је ствар са тарифом шкрипала и да је фабричка управа очекивала отпор код увођења акордног система рада и плаћања, може се закључити и на основу реакције фабричке управе, која је одмах изразила спремност да мења тарифне ставке. У-

осталом, покрет тарифног карактера јавио се још улето, па чак ни људи око *Радничких новина* нису скривали да је положај радника у Трикотажи био бедан и да је претстојао рад на побољшању радничког положаја у фабрици. Дакле, основни разлог за дизање масе радника несумњиво су биле ниске наднице и казне као и друге шикане.

Друга страна, власници, ОРС и *Радничке новине* инсистирали су на политичкој страни, која је свакако постојала, јер не може бити великих штрајкова без политичког момента, али политичка страна није била одлучујућа да се радништво Трикотаже листом покрене и тако истрајно и солидарно бори у штрајку. Гледиште фабричке управе било је следеће: „Узрок штрајка није економске природе, односно није борба за повишење надница, јер наднице уопште нису смањиване нити је ма коме раднику или радници мање исплаћено него што треба да прими.“¹¹⁸ Социјалдемократи су тврдили да је штрајк избио без икакве припреме и одређеног циља, да би „независни“ запречили рад ОРС-у у Трикотажи и отели му радништво у овој фабрици. По завршетку штрајка *Радничке Новине* су о узроку штрајка писале: „Што се тиче штрајка у Трикотажи, њега су „комунисти“ изазвали да би преотели организацију од Општег Радничког Савеза и да би створили „револуционарно расположење“ код радника. Што ће штрајк пропасти јер велики број радника није организован, јер штрајк није материјално ни организационо припремљен, јер влада привредна криза која је врло неповољна за изазивање тарифних борби — ништа се то „комуниста“ није тицало: њима је било главно да створе „револуционарно расположење“ код радника.“¹¹⁹

Да би се утврдили прави мотиви штрајка треба водити рачуна о општим условима развитка синдикалног покрета и о главним актерима штрајка. Штрајк радника Трикотаже надовезивао се на велику тарифну и штрајкачку борбу. Штрајк је избио 13 октобра 1926 и међу кројачким радницима у Београду, који су припадали истом синдикалном савезу — СРШОИОЈ-у. Ова борба кројачких

радника такође је била одбранбеног карактера, да се сачува тарифа од 1924 године коју су кројачки послодавци отказали, нешто због привредне кризе, а нешто осећајући да је синдикална организација после УРСС-овог уједињења знатно ослабила. Послодавци су тражили да се наднице снизе за 20%.¹²⁰ Но, и на овом случају људи из УРСС-а су ствар свели на супарништво СРШОИОЈ с њиховом организацијом, али у својој изјави објављеној у грађанској штампи 24 октобра нису се још усудили да избијање штрајка оквалификују као резултат међусобне борбе; писали су само да је левичаре тешко погодило њихово опште слабљење и јачања утицаја УРСС-а, који је у последње време освојио неколико већих кројачких радионица и који је у многим радионицама кад је штрајк избио закључио тарифу по старим условима.¹²¹ Другим речима, независни синдикати су с послодавцима водили борбу, а реформистички шакали из ОРС-а и УРСС-а користили су ову борбу, нудећи се капиталистима као мање „бесни“ да гасе пожар и да из тога извлаче корист за ширење утицаја своје организације.¹²² Делимичан штрајк кројачких радника покренули су руководиоци СРШОИОЈ-а у радионицама под својим утицајем, али се потпуни штрајк јавио и у другим радионицама, тако да су реформистички синдикати остали по страни. Послодавци, међутим, чим је штрајк избио обратили су се УРСС-овој савезној канцеларији, но ова их је, по тврђењу Животе Милојковића, одбила.¹²³

Људи из „леве“ фракције у синдикатима су и у штрајку радништва Трикотаже водили прву реч. Посебно треба забележити тада радикалног и агилног Животу Јевтовића, о коме се и сада радници — штрајкачи 1926 године из Трикотаже сећају да је био најагилнији. Од самих штрајкача овој групацији припадао је Никола Петковић, који је претседавао, отварао и закључивао зборове, одлазио на преговоре итд.¹²⁴ Један акт из Суда за заштиту државе помиње Николу Петковића, Петра Петровића и Милоша Матијевића као организаторе штрајка у Трикотажи. За Милоша Ма-

тијевића, званог Мрша, каже се да га је у СКОЈ септембра 1926 године увео Никола Петковић, да је 1926 године био прочелник скојевске ћелије и да је децембра следеће године ухапшен као члан скојевске ћелије у Трикотажи.¹²⁵

Иницијативу за штрајк радништва Трикотаже дали су „леви“ партијци, али у таквим општим условима, који су, сталним погоршавањем радничког положаја, показивали пуно незадовољство и жељу за одбраном код радништва. Унутрашње стање у Партији и губљење њених позиција у синдикатима бесумње су утицали на даље радикализовање „леве“ партиске фракције у синдикатима. Иако се надовезивао на штрајк кројачких радника који су водили исти људи, штрајк радништва Трикотаже, без организационих и финансиских припрема, ипак треба сматрати спонтаним¹²⁶, јер за избијање штрајка нису довољни само иницијатори њих има далеко чешће него што има штрајкова, него свест радника да ће борбом побољшати свој економски положај. Уосталом, све оно што се јави међу људима као заједничка акција, мора имати некакве иницијаторе. Супарнички односи између синдикалних организација имали су утицаја на штрајк, али му свакако нису били узрок него другостепена одредба; чак да је питање уништења социјал-демократских синдикалних организација и био непосредни циљ, посебни циљ, људи из Независних синдиката, посебни циљеви иницијатора штрајка се не могу изједначити с узроком избијања штрајка. О томе најбоље сведочи спонтаност штрајка и јединственост штрајкача, што се не би могло постићи наметањем воље иницијатора и организатора штрајка. Уосталом, ако се може допустити веза између штрајка кројачких радника и штрајка у Трикотажи, синдикална супарничка организација није баш била у потпуности иста, јер су ОРС и Савез кројачких радника биле две сасвим одвојене синдикалне организације, иако су обе улазиле у састав УРСС-а. Тачно је у овом смислу само то да су Независни синдикати радо прихватили радикалне акције, у којима су лако обрачунавали с утицајем супарничких рефор-

мистичких синдикалних организација на радништво и што су се таквих акција радије прихватили у условима одбране властитих ослабљених позиција и сакупљеног радничког незадовољства. У таквим околностима лако су могли радити и на развијању „револуционарног расположења“ код радника, на што су свакако обраћали пажњу.

Поред очевидне ОРС-ове издаје и поред заиста херојске борбе и солидарности младе индустријске радничке класе у Трикотажи, треба запазити да се људи из Независних синдиката нису

показали на висини задатка. Поједини мометни у преговорима и вођењу штрајка показују очевидну неверицу у успех и незагрејаност за борбу оних синдикалних и партиских кадрова који нису припадали „левој“ фракцији. У том смислу обавештење *Радничких новина* о „дволичности“ комуниста садржи елементе истине. Да је све то имало одраза на негативни исход штрајка, сасвим је јасно. Па ипак, овај велики и херојски издржаван штрајк, био је борбена школа за десетине и стотине индустријских радника.

Н А П О М Е Н Е

¹ J. Grgašević, *Industrija Srbije i Crne Gore*, Zagreb 1924, 212—13; *Naše preduzeće*. Priručnik za članove radnog kolektiva Tekstilne industrije »Beograd«, Beograd 1956, 5—6.

² *Организовани радник (ОР)*-10. XII. 1922, 4. — По мишљењу Павла Стефановића, који је у предузећу од 1921 године, Албала није био груб и прилично је поштовао радников рад.

³ ОР, 4. IV. 1922, 1.

⁴ *Naše preduzeće*, 7.

⁵ *Политика*, 6. X. 1926, 13.

⁶ *Политика*, 24. IX. 1926, 6.

⁷ ОР, 29. X. 1926, 1—2 и 31. X., 1 и 1—2; Архив ФНРЈ (А-ФНРЈ), Министарство правде Краљевине СХС, рефуз, Прилог уз акт Савеза радништва шивачко-одјевне индустрије и обрта Југославије (СРШОИОЈ), бр. 642 од 29. X. 1926. — Да дођемо до исписа у овом архиву помогли су нам Мирослав Стојиљковић и друге колеге, којима и овом приликом најлепше захваљујемо.

⁸ *Уједињени синдикати*, 1. VIII. 1926, 4.

⁹ ОР, 14. X. 1926, 4.

¹⁰ Изјава др. Живка Топаловића у *Политици* од 28. X. 1926, 5. Број од 1500 радника-ца наводи се у скоро свим написима *Организованог радника*. Изузетак претстављају: напис у броју од 21. X, 3, где стоји да је радника било 1800, што никако не изгледа могуће (данас фабрика има око 1500—1600 радника); напис у броју од 25. XI, стр. 1, где се бележи 1018 штрајкача и 16 штрајколомаца али и: „преко 1100 штрајкача“; напис у броју од 28. XI, 1, где је забележено 1134 радника. *Политика* од 27 и 28 октобра наводи само 1200. *Време* од 27. X, 4, бележи 1500 радника. У допису Обласној инспекцији рада од 30. X., пак, стоји да се у штрајку налази „сво радништво преко 1000 на броју“ (А-ФНРЈ, нав. ф. и св.).

¹¹ *Политика*, 31. X. 1926, 5.

¹² Исто; *Политика*, 26. X. 1926, 6: тражене су повишице за раднике који раде у одељењу

на разбојима. — По мишљењу радника Павла Стефановића, најтежи су били радни услови у ткачници и предионици (шпинерају) па у рашлерају и штрикерају.

¹³ ОР, 21. X. 1926, 2. — О сусрету Братковића с радницима подробније види у изјави ОРС-а: *Политика*, 31. X. 1926, 5. — Радник Павле Стефановић сећа се окршаја с полицијом. Највећи напори су улагани да жандарми не уђу у зграду или да се не поврате. Када су притисли жандарми, радници су се повлачили ка делу према Дунаву.

¹⁴ *Време*, 19. X. 1926, 6.

¹⁵ *Политика*, 28. X. 1926, 5.

¹⁶ ОР, 31. X. 1926, 1.

¹⁷ Као напомена 15.

¹⁸ Пре избијања штрајка Живота Јевтовић, иначе истакнутији партиски функционер, изведен је 20. IV. 1926 пред суд због ширења комунистичке пропаганде по Закону о заштити државе. Приликом полицијског претреса његовог стана, који је трајао пуних пет часова, нађене су разне марксистичке брошуре и књиге, левичарски календари и неки партиски материјали, између којих и „Резолуција централе КПЈ о међународној политици и капитулацији ХРСС“. Јевтовић се бранио да му је слабо памћење, те не може да се сети одакле му те ствари, пошто је штампан материјал делом куповао у антикварницама а делом добијао од разних лица. Он да то није крио, јер то није забрањено; није грех што га је интересовала наука и књижевност. Адвокат Вукчевић је наглашавао да се овде ради само о интересовању за друштвене и научне проблеме, што не пада под удар Закона о заштити државе. Заједно са четири друга комуниста, Јевтовић је тада пуштен испод суђења (*Политика*, 21. IV. 1926, 6).

¹⁹ ОР, 24. X. 1926, 2.

²⁰ А-ФНРЈ, нав. ф. исв., Резолуција збора 19. X. 1926; ОР, 24. X. 1926, стр. 2.

²¹ Као напомена 19.

²² А-ФНРЈ, нав. ф. исв., Пуномоћ. Акт су потписали Милан М. Живковић као претседник и Владислав М. Матовић као секретар Секције СРШОИОЈ за Трикотажу. Од интереса је истаћи да се у акту говори о спору „који постоји услед отпуштања радника без разлога“. Пошто је отпуштање објављено тек 23. X., није искључено да је збор ипак одржан 23, а да је Пуномоћ само погрешно датирана.

²³ ОР, 29. X. 1926, 1—2.

²⁴ Као напомена 15.

²⁵ Политика, 26. X. 1926, 6.

²⁶ Исто.

²⁷ Као напомена 23.

²⁸ Као напомена 25.

²⁹ Као напомена 15.

³⁰ Као напомена 23.

³¹ Као напомена 25.

³² Политика, 27. X. 1926, 4.

³³ Историски архив Београда (ИАБ), фонд Суда добрих људи Београдске општине (СДЉ), стр. 952 од 27. X. На добар део докумената из поменутог фонда скренула нам је пажњу другарица Убавка Вујошевић, којој и овом приликом најлепше захваљујемо.

³⁴ Као напомена 25.

³⁵ Време, 27. X. 1926, 4.

³⁶ Као нап. 32. Време (27. X. 1926, 4) је до- нело: „Јуче је такође улазуд посредовала и Радничка Комора“. Биће да је Комора изједначена с Инспекцијом рада.

³⁷ Као нап. 15.

³⁸ Исто.

³⁹ Усмена изјава Павла Стефановића од 27. III. 1959.

⁴⁰ Као нап. 23. По Павлу Стефановићу, управа предузећа одлично је знала који радник коме синдикалном савезу припада. Према томе овакво писање је стварно било провока- торско и застрашујуће.

⁴¹ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., Пуномоћ.

⁴² Правда, 28. X. 1926, 4.

⁴³ Као нап. 15.

⁴⁴ Као нап. 16.

⁴⁵ Политика, 29. X. 1926, 5.

⁴⁶ ОР, 31. X. 1926, 2.

⁴⁷ Као нап. 45 и 16.

⁴⁸ ИАБ, СДЉ бр. 953 од 28. X. 1926.

⁴⁹ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт СРШОИОЈ бр. 642 од 29. X. Примљени су резолуција са збора 28. X. и неки подаци, примера ради, о плати 8 радника и 3 раднице.

⁵⁰ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт СРШОИОЈ бр. 644 од 30. X.; ИАБ, СДЉ бр. 966.

⁵¹ ИАБ, СДЉ бр. 966 од 30. X., на поле- њини акта.

⁵² ИАБ, СДЉ бр. 967 од 30. X. 1926.

⁵³ Као нап. 11.

⁵⁴ Исто. — Није поштено да се као стварне Колачеве речи узимају оне које му вла- сници импутирају да је рекао. Руководећи људи ОРС-а ни код изворних материјала нису могли да се одлепе од буржоазије.

⁵⁵ ОР, 29. X. 1926, 1.

⁵⁶ Као нап. 16.

⁵⁷ ОР, 4. XI. 1926, 1.

⁵⁸ Правда од 1. XI. 1926, 5 и: 31. X., 12; 3. XI., 8; 5. XI., 8.

⁵⁹ Правда, 29. X. 1926, 8.

⁶⁰ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт Обласне ин- спекције рада бр. 1088.

⁶¹ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт СРШОИОЈ бр. 652 од 3. XI. 1926.

⁶² ИАБ, СДЉ бр. 976 од 4. XI. 1926; А-ФНРЈ, нав. ф. и св., Записник; ОР, 7. XI. 1926, стр. 1.

⁶³ Исто, на истим местима.

⁶⁴ ОР, 11. XI. 1926, 3.

⁶⁵ А-ФНРЈ, нав. ф. и св. Постоји забелешка да је акт саопштен тек 12. XI.

⁶⁶ ОР, 7. XI. 1926, 1—2.

⁶⁷ ОР, 11. XI. 1926, 1.

⁶⁸ А-ФНРЈ, нав. ф. и св. „Услови“, прилог уз акт СРШОИОЈ Суду добрих људи о одлу- кама збора од 8. XI. под бр. 671.

⁶⁹ ОР, 18. XI. 1926, 1.

⁷⁰ Као нап. 16.

⁷¹ ОР, 29. X. 1926, 2.

⁷² ОР: 4. XI., 4; 7. XI., 4; 11. XI., 3—4 и 4; 14. XI., 4; 21. XI., 4; 25. XI., 4; 28. XI., 4; 2. XII., 4; 5. XII., 2; 19. XII., 4; 23. XII., 2.

⁷³ ОР, 14. XI. 1926, 1.

⁷⁴ Исто, 4. Песма „Из штрајка“, објављена на истој страни надозивала се на штрајк радника Трикотаже.

⁷⁵ Уснеме изјаве Павла Стефановића и Ђуре Узелца, радника Трикотаже.

⁷⁶ ИАБ, СДЉ бр. 991 од 11. XI. 1926.

⁷⁷ Исто, бр. 1026 од 13. XI. 1926 с белешком на полеђини акта и докуменат Суда без броја о рочишту 18. XI. увече.

⁷⁸ ИАБ, СДЉ, Летак у прилогу акта Секретаријата ОРС-а Суду бр. 477 од 20. XII. 1926. Летак су у целини прештампале Рад- ничке новине (РН) од 24. XI. 1926, 4, уз на- слов „Свршетак штрајка у „Трикотажи“.

⁷⁹ Усмена изјава радника Павла Стефа- новића.

⁸⁰ Усмена изјава радника Ђуре Узелца од 27. III. 1959. Исти радник тврди да се Вуј- ковић хвалио пријатељима, приликом једног обиласка простора испред фабрике, рекавши „Милион је примљен“.

⁸¹ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт СРШОИОЈ бр. 673 од 11. XI. 1926.

⁸² Исто, акт Савеза бр. 289 од 13. XI., с потписом Сретена Жујовића.

⁸³ Као нап. 73.

- ⁸⁴ ОР, 18. XI. 1926, 1.
⁸⁵ Радничко јединство, 1. XI. 1926, 1.
⁸⁶ РН, 25. XI. 1925, 4.
⁸⁷ Као нап. 32.
⁸⁸ РН, 3. XI. 1926, 1.
⁸⁹ РН, 17. XI. 1926, 4.
⁹⁰ Као нап. 67.
⁹¹ ОР, 14. XI. 1926, 3.
⁹² А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт Радничке коморе бр. 2645 од 14. XI. 1926.
⁹³ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт СРШОИОЈ бр. 674 од 16. XI. 1926.
⁹⁴ Као нап. 78.
⁹⁵ ОР, 21. XI. 1926, 1.
⁹⁶ Исто.
⁹⁷ Као нап. 78.
⁹⁸ А-ФНРЈ, нав. ф. и св., акт Радничке коморе бр. 2680 од 20. XI. 1926.
⁹⁹ ОР, 25. XI. 1926, 1. О ОРС-овој издаји писао је Ђирило Колачек: ОР, 16. XII. 1926, 2.
¹⁰⁰ ОР, 25. XI. 1926, 1.
¹⁰¹ ОР, 28. XI. 1926, 1.
¹⁰² ОР, 16. XII. 1926, 2.
¹⁰³ ОР, 21. XI. 1926, 3.
¹⁰⁴ Као нап. 100.
¹⁰⁵ Као нап. 101.
¹⁰⁶ Исто, 3.
¹⁰⁷ Као нап. 101.
¹⁰⁸ ОР, 5. XII. 1926, 2; 9. XII. 1926, 1.
¹⁰⁹ ОР, 23. XII. 1926, 2.
¹¹⁰ ОР, 12. XII. 1926, 1.
¹¹¹ Као нап. 102.
¹¹² Као нап. 109.
¹¹³ РН, 29. XII. 1926, стр. 4.
¹¹⁴ Као бел. 25.
¹¹⁵ Као нап. 85.
¹¹⁶ Као нап. 16.
¹¹⁷ Као нап. 15.
¹¹⁸ Као нап. 15.
¹¹⁹ Као нап. 113.
¹²⁰ Политика, 15. X. 1926, 5; Радничко јединство, 21. X. 1926, 7.
¹²¹ Време, 24. X. 1926, 7; Правда, 24. X. 1926, 13.
¹²² О борби кројачких радника има доста написа у радничкој и грађанској штампи. У Организованом раднику види бројеве: 29. XIII. 1926, 4; 2. IX., 4; 5. IX., 4; 12. IX., 4; 19. IX., 4; 30. XI., 3; 3. X., 3; 10. X., 4; 14. X., 2; 17. X., 1 и 3; 21. X., 3; 24. X., 2 и 3—4; 4. XI., 3; 23. XI., 3.
¹²³ Радничко јединство, 24. X. 1926, 7.
¹²⁴ Усмена изјава радника Павла Стефановића. Кад говоре о слому политике Независних синдиката, Радничке новине помињу Животу Јевтовића код неуспелог штрајка у Трикотажи (РН, 15. XII. 1926, 4).
¹²⁵ Историски архив ЦК СКЈ, ДС 475/1929, предмет Бољевић. На овај докуменат скренула ми је пажњу другарица Убавка Вујошевић, а за регеста документа захваљујем другарици Јулијани Врчинац. Види и: Zbornik Narodnih heroja Jugoslavije, Beograd, 1957, 478.
¹²⁶ Политика, од 26 октобра 1926, 6, писала је: „Сасвим изненада јуче је избио штрајк радника у фабрици трикотаже на кланици.“

LES GRÈVES DES TRICOTAGES »BEOGRADSKA TEKSTILNA INDUSTRIJA A.D.«

B. HRABAK

La crise économique qui suivait la soi-disant stabilisation des capitaux en 1925 alourdit sensiblement les conditions de vie des travailleurs, en diminuant les salaires et en licenciant des ouvriers, en premier lieu les plus organisés et ceux qui avaient le plus tendance à protester. Lors de la tentative de la »Beogradaska Tekstilna Industrija A. D.« (fondée en 1898 et qui, en 1926 comptait de 1.200 à 1.500 ouvriers) de diminuer les salaires en introduisant un nouveau système de travail à la tâche, les ouvriers organisè-

rent le 18 octobre une grève de protestation, et, lorsque la direction de l'usine, licencia 32 d'entre eux et fit appel à la police, les ouvriers passèrent à la grève générale. A l'aide de matériaux d'archives, d'articles des journaux ouvriers et bourgeois et des témoignages des grévistes, l'auteur de cet article retrace en détail les péripéties de cette lutte dans laquelle participent en plus du directeur et du propriétaire de l'usine, deux organisations syndicales rivales, l'une communiste et l'autre sociale-démocrate, chacune avec sa presse

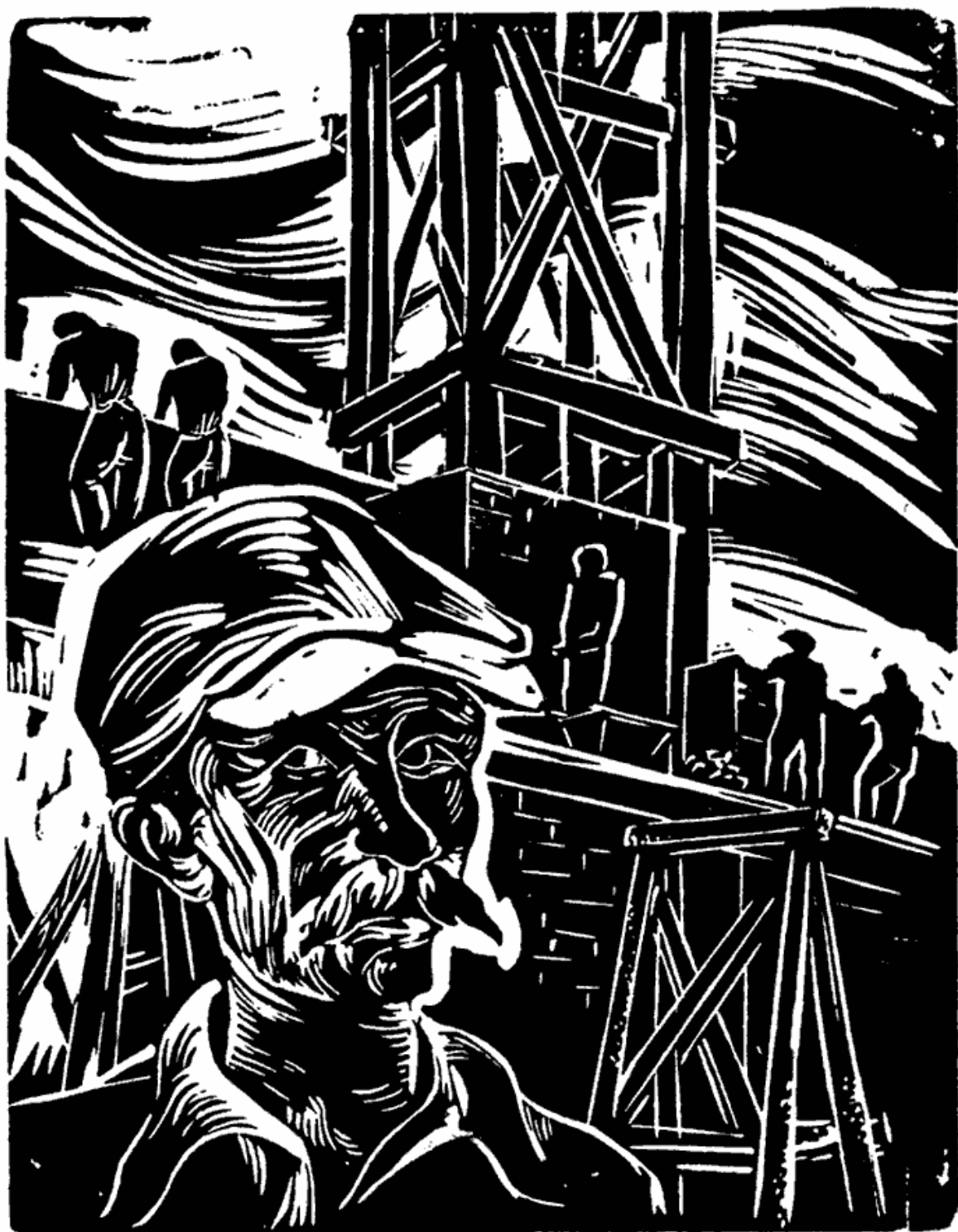
de parti, ainsi que des institutions bourgeoises et social-démocrates visant à atténuer le conflit entre le travail et le capital: Tribunal de Conciliation, Chambres Ouvrières Locale et Régionale, Inspection du Travail. Le SRŠOIOJ communiste prit une position radicale à cette occasion, en discutant de toutes ces questions dans des réunions de grévistes et de tout le prolétariat belgradois, discutant directement avec la direction de l'usine devant le Tribunal de Conciliation (4. XI) et en finançant la grève. Le ORS réformiste perdit immédiatement tous ses partisans et dispersa sa section du Tricotage et, par une activité en coulisses et des rapports provocateurs, dirigea la police sur les grévistes et discuta avec la direction (11. XI) de la liquidation de la grève. L'accord de l'ORS avec l'usine se fait le 18. XI: les ouvriers rentreraient entre le 20. et le 23. XI pour reprendre le travail régulièrement le 24. Malgré les arrestations des piquets de grève, le 24 seuls 152 ouvriers viennent prendre le travail, dont 50 retournent du côté des grévistes, parce que les conditions de travail étaient encore pires. Mais l'épuisement matériel et l'incertitude avec l'approche de l'hiver poussèrent les ouvriers, après cinq semaines de grève, à reprendre quand même le travail.

Dans une troisième partie, l'auteur discute de quelques questions d'un intérêt plus étendu. Il confirme les causes de la grève: diminution des salaires, système de punitions à l'usine, tendance à liquider l'organisation ORS qui commençait à remporter des succès. La grève du Tricotage se rattache à celle des ouvriers tailleurs de Belgrade menés également par des représentants radicaux de l'aile «gauche» du Parti Communiste de Yougoslavie, dont le représentant le plus marquant dans le SRŠOIOJ est Života Jevtović. La situation intérieure du Parti et sa perte

de position dans les syndicats ont certainement poussé les communistes de «gauche» à prendre l'initiative de ces grèves. Mais ceci ne suffisait pas pour faire éclater spontanément la grève; il fallait de l'organisation et des préparatifs, une certaine solidarité de l'union et de la résistance chez les grévistes pour la plupart desquels c'était là la première manifestation de classe, car presque tous venaient de la campagne. Il est exact que les activités de deux syndicats opposés eurent un certain effet sur la grève, que leurs rapports se réglèrent pendant cette grève, car les syndicats communistes recevaient avec plaisir les actions radicales dans lesquelles les réformistes perdaient leurs influence sur les masses travailleuses. Cependant, les chefs des Syndicats Indépendants, dans la mesure où ils n'appartenaient pas à cette fraction de «gauche» montrèrent un certain doute dans le succès, un manque de combativité, ce qui apporta la fin négative de la manifestation. Cependant c'était là une grande leçon.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Tissages «Beograd», rue du 29 novembre, 109.
- Fig. 2 — Photographie du meeting des grévistes et appel aux ouvriers du tricotage de persister dans la lutte, publiée dans le journal *Organizovani radnik*.
- Fig. 3 — La première page du *Organizovani radnik* du 31 octobre 1926, toute consacrée à la grève des ouvriers du tricotage.
- Fig. 4 — Appel du Secrétariat de l'Union Générale des Travailleurs, en date du 19 novembre 1926, aux ouvriers du tricotage pour leur faire reprendre le travail après que leurs demandes furent acceptées.
- Fig. 5 — Une des polémiques ouverte des grévistes avec des traîtres de „ORS”, dans *Organizovani radnik*.

Братислав Стојановић: Мајстор брка. — Bratislav Stojanović: Ouvrier moustachu.